

Forskningsrapport 2005-057

**Havvindmøller i
lokalområdet - en
undersøgelse ved
Nysted Havmøllepark
Baggrundsrapport**

Susanne Kuehn

Havvindmøller i lokalområdet - en undersøgelse ved Nysted Havmøllepark

Baggrundsrapport

Susanne Kuehn*

Udarbejdet for Miljøgruppen for overvågnings-programmet i forbindelse med havmølleparker

* Susanne Kuehn, ECON Analyse AS, Nansensgade 19, 6 DK-1366 København K
Tlf.: +45 3391 4045, Fax: +45 3391 4046, <http://www.econdenmark.dk> email:

Forord

Denne rapport er en del af et socio-økonomisk projekt om havvindmølleparkers virkning på lokalområdet. Projektet er en del af overvågningsprogrammet i forbindelse med etableringen af havmølleparkerne ved Nysted og Horns Rev og er finansieret af PSO-midler. Det socio-økonomiske projekt består af en sociologisk og en miljø-økonomisk del. Dette er en del af den sociologiske undersøgelse.

Den socio-økonomiske undersøgelse har været fulgt af to arbejdsgrupper. De har løbende kommenteret og diskuteret oplæg. Deltagere i de to arbejdsgrupper har været:

Pernille Holm Skjødt, Henrik Lous, Energi E2

Jette Kjær Gaarde, Henriette Hassing, Steffen Andersen, Elsam Engineering

Alex Dubgaard, Jacob Ladenburg, Louise Martinsen, Jesper Tranberg, Den Kongelige Veterinære Landbohøjskole

Steffen Nielsen, Energistyrelsen

Janne Christensen, Skov- og Naturstyrelsen

En tak til følgegruppen for deres kommentarer undervejs. Ligeledes en tak til Dansk Energi, som har stillet deres pressearkiv til rådighed. Derudover skal de 22 personer, som har deltaget i interview i forbindelse med denne undersøgelse, have en stor tak for deres medvirken.

Juli 2005

Susanne Kuehn

Indhold:

SAMMENDRAG OG KONKLUSIONER	1
1 INDLEDNING	3
1.1 Undersøgelsens baggrund	3
1.2 Undersøgelsens metode	4
1.3 Rapportens indhold	5
2 HANDLINGSFORLØB	6
2.1 Indledning	6
2.2 Udvalgsarbejde	7
2.2.1 Visuelle hensyn	7
2.2.2 Myndighedsinteresser	8
2.3 Konkretisering af planerne	9
2.4 Det videre forløb	10
2.4.1 Ansøgninger og principgodkendelse	10
2.4.2 Indsigelser mod planerne	10
2.4.3 Godkendelse og opførelse	11
2.5 Diskussion af handlingsforløbet	12
3 LOLLAND-FALSTER FOLKETIDENDES DÆKNING	14
3.1 Indledning	14
3.2 Medier, miljø og meninger	15
3.3 Præsentation af avismateriale	16
3.3.1 Artikler om havmølleparken	17
3.3.2 Læserindlæg	21
3.3.3 Avisens ledere	23
3.4 Samlet diskussion	25
4 HOLDNINGER I LOKALOMRÅDET – ANALYSE AF INTERVIEW ...	28
4.1 Indledning	28
4.1.1 Udvælgelse af interviewpersoner og metodisk tilgang	28
4.1.2 Skematisk oversigt	31
4.1.3 Analysens disposition	33
4.2 Holdninger til havmølleparken, før opførelsen	34
4.2.1 Tilhængernes begrundelser	35
4.2.2 Modstandernes begrundelser	36
4.2.3 Neutrale holdninger	38
4.3 Holdninger til parken – efteråret 2004	39
4.3.1 Tilhængernes synspunkter	39
4.3.2 Modstandernes synspunkter	40
4.4 Holdningsændringer	41
4.5 Tolkninger af holdninger i lokalområdet	45
4.6 Forskellige natursyn	46
4.7 Synspunkter på processen	47
4.7.1 Beslutningsprocessen	48
4.7.2 VVM-redegørelsen	50
4.7.3 Opførelsen af havmølleparken	51
4.7.4 Lokalt engagement	52
4.7.5 Information	53

4.8 Opsamling	54
5 SAMLET DISKUSSION OG KONKLUSION	56
LITTERATURLISTE	61
BILAG 1	63

Sammendrag og konklusioner

Resumé

Nysted Havmøllepark blev opført i 2003. Denne rapport præsenterer resultaterne af en sociologisk, kvalitativ undersøgelse af, hvorledes havmølleparken er blevet modtaget i lokalområdet. Undersøgelsen har til formål at identificere holdninger til parken før opførelsen og et år efter og begrundelserne bag holdningerne. Den første interviewrunde blev gennemført i starten af byggefasen i foråret 2003, den opfølgende runde i efteråret 2004. En andet væsentligt formål med undersøgelsen er at identificere, om der har været holdningsændringer efter parken er blevet opført og årsagerne hertil.

Baggrund og problemstilling

Som et led i Danmarks bestræbelser på at reducere udledningen af CO₂ blev der i 2002 og 2003 opført to demonstrationshavmølleparker: Horns Rev Havmøllepark, 14 km vest for den jyske vestkyst ved Blåvands Huk, og Nysted Havmøllepark, 10 km syd for Lolland. De to havmølleparkeres effekter undersøges af et såkaldt overvågningsprogram. Et af elementerne heri er et socio-økonomisk projekt, bestående af denne sociologiske undersøgelse, der undersøger holdninger, holdningsændringer og begrundelserne for begge, og en miljø-økonomisk undersøgelse, der bl.a. undersøger de lokale befolkningers præferencer mht. havmølleparkernes placering i forhold til kysten, samt betalingsvilligheden for placeringer, hvor møllerne er mere eller mindre synlige.

Konklusioner og anbefalinger

Undersøgelsen har vist, at interviewpersonernes holdninger til Nysted Havmøllepark har været delt, både før og efter dens opførelse. Analysen afdækker begrundelser for såvel positive som negative holdninger. De positive holdninger er primært begrundet i miljøovervejelser, samt beskæftigelses- og industripolitiske følgevirkninger af vindmølleproduktionen i Danmark. For mange tilhængere er det således vigtigt, at Danmark bevarer sin førerposition inden for området. Det betyder også, at det er nødvendigt at indhøste erfaringer med etablering og drift af havmølleparker. De negative holdninger begrundes primært i et æstetisk argument om negative effekter på landskabet og den fri udsigt over havet. Et andet væsentligt argument mod planerne om parken var hensynet til fugle- og dyrelivet i området.

Analysen af den regionale avis har vist, at den har formidlet en negativ holdning til planerne om havmølleparken. Det er dels sket i artikler men også i ledere. Analysen af den debat, der gennem årene har været af havmølleparken og af

vindkraft mere generelt har vist, at læsere i en række tilfælde er gået i rette med avisen og andre læsers negative holdninger og har forsvaret havmølleparken med miljømæssige begrundelser. Analysens formål har været at identificere om og i hvilket grad, der har været lokal debat samt dens deltagere. Det har vist sig at der har været meget debat, ikke mindst i sammenligning med til det tilsvarende forløb omkring Horns Rev Havmøllepark. Det har været en meget lokal debat med politikere, borgere, samt medlemmer af interesseorganisationer og vindmøllelaug som deltagere.

Analysen af holdninger før og efter parkens opførelse har vist, at holdningerne blandt interviewpersonerne har været ret stabile. Der er kun mindre bevægelser i holdningerne og et bemærkelsesværdigt forhold er, at modstandere i høj grad er forblevet modstandere, og i flere tilfælde er blevet bestyrket i deres holdning. Det samme resultat er ikke fundet ved Horns Rev. Forklaringen må findes i, at det æstetiske argument har været så centralt for modstandere ved Nysted. Ved Horns Rev var modstanden i vid udstrækning begrundet i en frygt for, at havmølleparken skulle afholde turister fra at komme til området, der er meget afhængigt af turistindtægter. Da den bekymring viste sig ikke at holde stik, ændredes modstanden til accept. Udsagn fra interviewpersoner i Nysted-undersøgelsen tyder på, at de personligt har en mere negativ holdning til parken, end hvad de vurderer generelt gør sig gældende i lokalområdet. De mener, at der er en større accept og positiv holdning blandt lokalbefolkningen. En væsentlig hindring for en mere udbredt accept vurderedes at være møllernes lyssætning. Netop lyssætningen er også grund til, at nogle tilhængere vaklede lidt mere i deres positive holdning til parken et år efter opførelsen.

Undersøgelsen sætter også fokus på, at nogle i lokalområdet først har dannet en holdning til parken, efter den blev konkret og synlig. De konkrete erfaringer tyder på, at vaner og tid kan ændre holdninger i retning af accept. Men undersøgelsen tyder også på, at erfaringen med havmølleparkens tilstedeværelse og effekt på landskabet betyder en kvalitativ stillingtagen. Flere peger på, at det med de nuværende og fremtidige møllestørrelser må være slut med at etablere mølleparker i de indre danske farvande.

Endelig sætter undersøgelsen fokus på behovet for dækkende og ”rettidig” information hele vejen i processen. Lige fra præsentationen af de første planer, hvor der har været et uopfyldt behov for at kunne få svar på spørgsmål og bekymringer til opførelsen og i driftsfasen, hvor nye spørgsmål kan opstå. Det er ligeledes vigtigt at formidle undersøgelsesresultater om parkens effekter, idet det kan imødekomme og overkomme noget af modstanden.

1 Indledning

Denne rapport præsenterer resultaterne af delundersøgelsen, ”Havvindmøller i lokalområdet – en undersøgelse ved Nysted Havmøllepark”, og omhandler lokalbefolkningens holdninger til Nysted Havmøllepark.

Delundersøgelsen er en del af en større, sociologisk undersøgelse af havmølleparkers virkning i lokalområdet. Den sociologiske undersøgelse er et led i et samlet socio-økonomisk projekt om havmølleparkernes lokale effekter.

Den sociologiske undersøgelse er inddelt i følgende tre faser:

- 1) Fase 1 omhandler forholdene forud for opførelsen af Nysted Havmøllepark.
- 2) Fase 2 er en undersøgelse af, hvordan holdninger har udviklet sig ved Horns Rev et år efter havmølleparkens opførelse.
- 3) Fase 3 er en opfølgende undersøgelse af lokalområdet ved Nysted Havmøllepark.

Der er udarbejdet en baggrundsrapport for undersøgelsen ved Horns Rev Havmøllepark, og denne rapport sammenfatter resultaterne fra de to delundersøgelser ved Nysted Havmøllepark. Resultaterne fra de to områder sammendrages derudover i en samlet afrapportering. Dertil kommer, at den socio-økonomiske undersøgelse afrapporteres samlet senere.

Den anden del af det socio-økonomiske projekt er en miljø-økonomisk undersøgelse af befolkningen og lokalsamfundenes præferencer i forhold til havmølleparkers placering i forhold til kysten og lokalbefolkningens vilje til at betale for at placere mølleparken i forskellige afstande fra kysten.

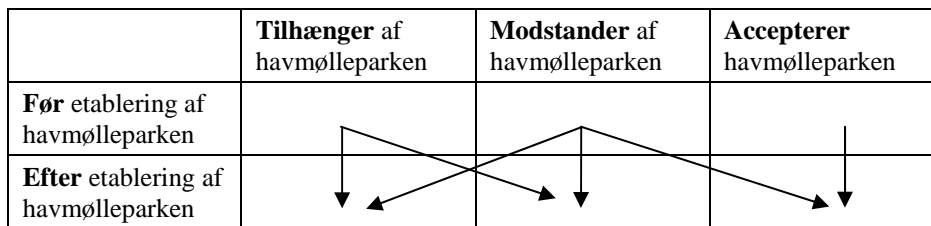
1.1 Undersøgelsens baggrund

Den overordnede undersøgelse af havmølleparkers virkning i lokalområdet tager sit udgangspunkt i etableringen af to demonstrationshavmølleparker ved henholdsvis Rødsand syd for Lolland og Horns Rev vest for Blåvands Huk. Baggrunden for demonstrationsparkerne er et politisk ønske om at reducere CO₂-udslippet og dermed de miljømæssige problemer ved energiforbruget i Danmark. Vindenergi er en væsentlig bidragsyder i den forbindelse. Det er blevet vurderet

hensigtsmæssigt at placere få, store havmølleparker frem for mindre, mere spredte placeringer for at mindske virkningerne på kystlandskabet (Energistyrelsen 1994).

Spørgsmålet er, hvordan lokalområderne har taget imod de to havmølleparker. Undersøgelsen skal afdække holdninger i lokalområderne forud for og efter etableringen af parkerne. Formålet er således også at undersøge om, og i givet fald hvordan holdningerne til parkerne ændrer sig over tid. Som udgangspunkt opereres i den forbindelse med tre forskellige holdninger til havmølleparken: At man er enten tilhænger, eller modstander af parken, eller at man har en mere pragmatisk indstilling til parken i form af accept. Holdninger i udgangssituationen og de mulige forandringer kan illustreres således:

Figur 1 Antagelser om holdninger til havmølleparker, før og efter etablering

Tilhængere af havmølleparken antages at begrunde deres synspunkt med hensynet til miljøet eller i lokale eller nationale beskæftigelseseffekter, hvilket er fundet i en svensk undersøgelse (Mels, 2003). Modstandere antages at begrunde deres synspunkter i en bekymring for negative konsekvenser for natur og æstetik, (sommer)huspriser og turistindtægter. Accepten antages at være begrundet i afvejninger af miljøhensyn over for hensynet til naturen og æstetik. Undersøgelsen skal afdække om antagelserne holder, samt identificere mulige andre begrundelser for holdningerne, samt nok så væsentligt eventuelle ændringer i holdningerne over tid.

1.2 Undersøgelsens metode

Metodisk set er undersøgelsen kvalitativt funderet, hvilket betyder, at der er gennemført tekstanalyser og kvalitative interviews. Denne metodetilgang er valgt, fordi den giver mulighed for at trænge dybere ned i problemstillingerne, belyse bagvedliggende forklaringer på fænomener samt sætte fænomenet ind i en større sammenhæng og helhed. Der kan således være en række begrundelser for personers holdning til vindmøller generelt eller vindmølleparken specifikt, som kan være vanskelige at afdække i et spørgeskema. I et kvalitativt interview er der mulighed for at stille uddybende spørgsmål og den tematiske strukturering af interviewet betyder, at interviewpersonen kan bringe nye forhold frem, som ikke var forventet på forhånd. De kvalitative interview har ligeledes vist sig at være nyttige i afdækning og belysning af dilemmaer mellem hensynet til miljøet og hensynet til naturen.

En anden begrundelse for at vælge den kvalitative tilgang er, at ønsket om at belyse ændringer over tid gør det relevant at inddrage kvalitativ analyse af skriftlige kilder. Konkret er der således tale om anvendelse af flere tilgange til at belyse emnet:

- For det første udgør skriftlige kilder i form af artikler, ledere og læserbreve fra den regionale avis, Lolland-Falster Folketidende, et fundament for at afdække, hvordan debatten i lokalsamfundet har taget form, debattens omfang samt deltagere i debatten. Avismaterialet afspejler holdninger i lokalsamfundet gennem forløbet med planer, beslutning og etableringen af Nysted Havmøllepark. Samtidig viser avismaterialet, hvilken holdning til parken avisen har formidlet til læserne, samt hvordan de har modtaget det.
- For det andet er der foretaget interview med lokale aktører, politikere, embedsmænd og borgere. Interviewene giver indblik i aktørernes holdninger og baggrundene for disse. Dertil kommer, at interviewpersonerne fungerer som informanter om holdninger i lokalsamfundet.

De to tilgange supplerer hinanden, idet analysen af avismaterialet kan være med til at belyse aspekter i de lokale holdninger, som interviewpersonerne ikke erindrer, fordi de ligger år tilbage. Samtidig kan interviewpersonernes kommentarer til avisens fremstilling af sagen samt til dennes position i lokalsamfundet være med til at sætte avismaterialet i nyt lys. Begrænsningen ved den kvalitative metode er, at den ikke kan være repræsentativ og dermed sige noget om udbredelsen af de fænomener, som identificeres. De kvalitative interview er dels så tidsmæssigt lange og dels så informationsmættede, at det er umuligt at gennemføre et antal, som kunne give en repræsentativitet. Til gengæld giver de mulighed for at komme i dybden med problemstillingen, hvilket er hensigtsmæssigt, når man undersøger et felt, som ikke tidligere er blevet undersøgt.

Dertil kommer, at det er muligt at belyse nogle problemstillinger kvantitativt, idet der som led i den miljø-økonomiske undersøgelse af vindmølleparker er gennemført en spørgeskemaundersøgelse. Fundene i denne kvalitative undersøgelse kan således sammenholdes med de kvantitative fund.

1.3 Rapportens indhold

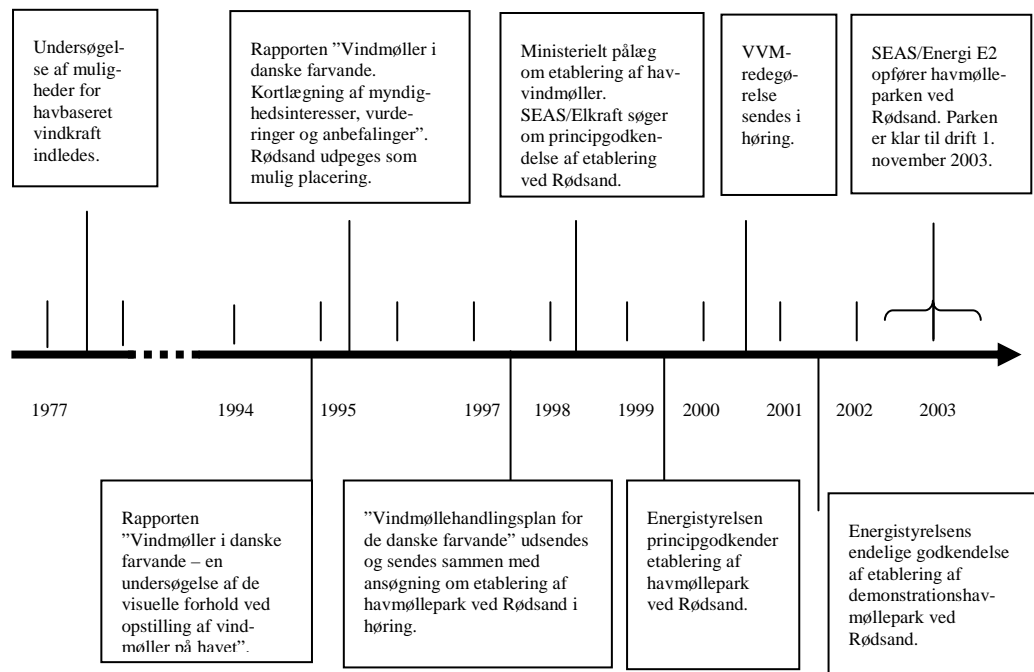
Rapporten er opbygget således, at den indledes med en gennemgang af handlingsforløbet i forbindelse med etableringen af Nysted Havmøllepark. Gennemgangen har til hensigt at give læseren faktuelle oplysninger om forløbet, således at den efterfølgende analyse af skriftlige kilder og interviews kan foregå med udgangspunkt heri. Efterfølgende analyseres materialet fra Lolland-Falster Folketidende, og herefter interviewene med lokale aktører. Endelig afsluttes rapporten med en samlet diskussion og konklusion.

2 Handlingsforløb

2.1 Indledning

Hensigten med dette kapitel er at give læseren en kortfattet præsentation af det forløb, som ligger forud for udpegningen og opførelsen af Nysted Havmøllepark. Der har dels været tale om udvalgs- og udredningsarbejde, dels høringsrunder. Præsentationen af handlingsforløbet har til formål at give baggrundsoplysninger og strukturelle forklaringer som grundlag for den videre læsning af den efterfølgende analyse af det empiriske materiale, såvel avismaterialet som interviewene. Inden præsentationen viser nedenstående tidsakse det planlægnings- og handlingsmæssige forløb for Nysted Havmøllepark i oversigtsform. En uddybning af tidsforløbet findes i bilag 1.

Figur 2 Tidsforløbet

2.2 Udvalgsarbejde

De første undersøgelser af mulighederne for havbaseret vindkraft begyndte i 1977¹. I 1987 blev nedsat et udvalg med deltagelse fra forskellige ministerier, som på forskellig måde har interesser i de danske farvande, fra elsektoren samt fra Danmarks Fiskeriforening. Udvalget skulle tilvejebringe et grundlag for beslutningen om, hvor der kunne placeres havmølleparker. Som et led i udvalgets arbejde blev udsendt to rapporter:

- 'Vindmøller i danske farvande – en undersøgelse af de visuelle forhold ved opstilling af vindmøller på havet' (Energistyrelsen december 1994).
- 'Vindmøller i danske farvande. Kortlægning af myndighedsinteresser, vurderinger og anbefalinger' (Energistyrelsen februar 1995).

Forudsætningen for udvalgets arbejde, konklusioner og anbefalinger i de to rapporter var to typer vindmøller: 450 kW og 1 MW med en højde på hhv. ca. 53 og 83 meter. Hvad angår vanddybden ved placeringer på havet, var forudsætningen max. 10 meter.

2.2.1 Visuelle hensyn

Den første rapport var, som det fremgår af titlen, en undersøgelse af de visuelle virkninger ved opstilling af vindmøller til havs. Undersøgelsen påpegede, at de danske kyster er intensivt benyttede, og at viderne over havet er højt værdsat og har stor herlighedsværdi. På den baggrund forudså rapporten, at der ville komme ”negative reaktioner på opstillinger tæt på kysten, da selve kystlandskabet i vid udstrækning har været friholdt for møller.” (Energistyrelsen 1994, s. 6). Det blev anført, at placering af vindmøller på havet skal afvejes i forhold til overordnede planlægningshensyn. Visualiseringsundersøgelsen viste, at vindmøller på havet har andre visuelle virkninger end vindmøller på land. Det skyldes bl.a., at der for det meste er fri udsigt på havet, hvorimod udsigten på land ofte er begrænset af bygninger, træer og bakker. Derudover afhænger havmøllers synlighed af kystens højde over havet, jordens krumning, lysets karakter samt sigtbarhed, som afhænger af luftens fugtighed. Undersøgelsen viste også, at møllernes opstilling i forhold til hinanden har betydning for den visuelle effekt, og at antallet af møller spiller en rolle.

Undersøgelsen konkluderede, at de visuelle virkninger af havmøller er markante, hvilket betyder, at man bør tage hensyn til at beskytte bestemte naturområder i kystlandskabet. Undersøgelsen konkluderede også, at placeringer af møller i mange, mindre grupper ville påvirke store kyststrækninger. Anbefalingen var derfor at placere et betydeligt antal møller på de lokaliteter, hvor det blev vurderet, at de visuelle konsekvenser for landskabet var begrænsede. På baggrund af en identifikation af forskellige landskabstyper og anvendelser af landskabet og dertil forskellig herlighedsværdi foreslog rapporten forskellige afstandszoner for møller på 1 MW:

---

¹ Oplysning fra rapporten 'Havmølle-handlingsplan for de danske farvande', Elselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller. Juni 1997

- I kystlandskab med landbrug og industri er der ingen begrænsning.
- I natur-, by, og ferieområder med lav højde bør møller placeres i en afstand af minimum 7,5 km.
- I tilsvarende områder med en højde over 30 meter bør møllerne placeres minimum 12,5 km fra kysten.
- I særlige naturområder over 30 meter bør de placeres minimum 25 km ude.

2.2.2 Myndighedsinteresser

Ud over de visuelle hensyn har forskellige statslige myndigheder også en række interesser i de danske farvande, hvilket der skal tages hensyn til ved udpegning af områder til havmølleparker. Kortlægningen af disse interesser blev fremlagt i den anden rapport, som indeholdt konkrete forslag til placeringer. Kortlægningen skelnede mellem såkaldte *Bindingsområder*, hvor andre interesser blokerer for etableringen af havmølleplanlægning, og *Afvejningsområder*, hvor den pågældende sektorinteresse skal vejes op imod samfundets interesse i vindenergi.

Bindingsområder er bl.a. fredede områder; områder med fuglebeskyttelse i henhold til EU-regler; områder med råstofindvinding; områder med militære interesser; områder med energiforsyningsledninger; områder til en eventuel kommende Femerbælt-forbindelse (Energistyrelsen 1995, s. 9).

Afvejningsområder er bl.a. områder med fiskeriinteresser, hvilket er alle danske farvande; områder med særlig landskabelig interesse; områder med tæt fuglebestand, som ikke er omfattet af EU-beskyttelse; områder med råstofressourcer, trafik- og fiskerihavne; fritids-sejlsområder; militære skydebaner; områder af betydning for luftfarten (Energistyrelsen 1995, s. 10).

Identifikationen af bindingsområder udelukker etableringen af havmølleplanlægning i en række områder:

- Skagen Gren, Anholt øst og vest, Sjællands Odde m.fl. pga. forekomsten af vrage.
- Forsvarets skydeområder, bl.a. i Vadehavet vest for Rømø, Vesterhavet ud for Oksbøl m.fl.
- Antals- og arealmæssigt udelukkes flest områder under hensyntagen til Ramsar- og fuglebeskyttelsesområder. Det gælder bl.a. Vadehavet, Ringkøbing Fjord, et område syd for Læsø, et område nord for Djursland, området omkring Endelave, et område syd for Lolland mellem Rødby og Falster.

Ud over identifikationen af bindings- og afvejningsområder understregede rapporten også, at vindkraft har ”afgørende indflydelse på landskabsoplevelsen” (Energistyrelsen 1995, s. 3). Udvalget bag rapporten fandt, at det landskabelige

hensyn er centralt og derfor må tillægges stor betydning, når dette hensyn skal afvejes i forhold til energiinteresser. Udvalget fandt også, at møllerne ideelt set bør så langt ud på havet, at de ikke kan ses fra kystlandskabet (Energistyrelsen 1995, s. 13). Der, hvor de landskabelige interesser er vurderet højest, satte rapporten en grænse på 12-15 km ud fra kysten. Det blev vurderet, at inden for denne grænse har vindmøller en væsentlig visuel indflydelse.

På baggrund af udredningen pegede rapporten på 4 områder, der er ”de mest oplagte områder med tilstrækkelig udstrækning til større vindmølleparker.” (Energistyrelsen 1995, s. 14). Et af disse var Rødsand, syd for Nysted.

2.3 Konkretisering af planerne

Udpegningen af de 4 områder til i alt 5 havmølleparker og de overvejelser, som lå til grund - at koncentrere udbygningen med havmølle anlæg i få, storskala vindmølleparker i stedet for mindre, spredte placeringer for at skåne det nære kystmiljø, samt anbefalingen om at bygge ”langt fra kysten” (7-40 km) - blev videreført i arbejdet i en ny arbejdsgruppe. Denne gruppe udgav i 1997 rapporten:

- ’Havmølle-handlingsplan for de danske farvande’ (Elselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller, juni 1997)

Det kan noteres, at den zoneopdeling, som fandtes i rapporten fra 1994 med en nærhedszone indtil 7,5 km fra kysten; en mellemzone 7,5-12,5 km og en fjernzone fra 12,5 var blevet ændret. Således fastlagde rapporten fra 1997, at afstande over 7 km fra kysten er ”kystfjerne områder”. Det hedder i rapporten, at ”Kystnære vindmølleparker generelt bør undgås” for at friholde kystlandskabet (Elselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller, 1997 s. 9). Ændringen i, hvad der opfattes som kystnært og kystfjernt, er ikke mindst interessant i lyset af, at forudsætningerne i det tidligere arbejde om møller på mellem 450 kW og 1 MW i 1997 var blevet ændret til en vurdering af, at 1,5-2 MW møller var teknologisk mulige.

Konkretiseringerne bestod bl.a. i vurderinger af vindforhold, tekniske muligheder og dermed økonomien i de skitserede parker. Derudover blev redegjort for de strukturelle forhold i elsystemet, som kunne vanskeliggøre afsætningen af vindenergi på kort sigt.

Rapporten opererede med parkplaner på 120-150 MW, dvs. op til 100 vindmøller:

- For Rødsand (Nysted) blev skitseret en plan for en park på 144 MW med mulig udbygning frem til år 2014 til i alt 4 moduler med en samlet effekt på 600 MW. Første modul skulle bestå af 96 møller.

Rapporten indeholdt følgende overvejelser om parkens effekt på landskabet: ”Den foreslåede placering i området vil medføre påvirkninger af kystlandskabet ved Rødsand. (...) En vindmøllepark kan, uanset den placeres i nogen afstand fra det eksisterende land, blive en markant nabo til dette større sammenhængende dynamiske naturområde. Det vurderes at de energimæssige hensyn bør prioriteres over de landskabelige hensyn.” (Energiselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller, 1997, s. 25).

2.4 Det videre forløb

Der gik nogle år fra konkretiseringerne af planerne for havmølleparker til opførelsen af Nysted Havmøllepark:

2.4.1 Ansøgninger og principgodkendelse

Kort forud for offentliggørelsen af havmøllehandlingsplanen i juni 1997 havde SEAS/Elkraft søgt om principgodkendelse til etablering af et demonstrationsprojekt ved Rødsand (og Gedser). Ansøgningen blev sammen med handlingsplanen sendt til udtalelse hos statslige, lokale og regionale myndigheder samt interesseorganisationer som Danmarks Fiskeriforening, Dansk Ornitologisk Forening og Danmarks Naturfredningsforening. På baggrund af de indkomne kommentarer indsendte SEAS/Elkraft i april 1998 en fornyet ansøgning om principgodkendelse.

Energistyrelsen gav i juni 1999 principgodkendelse om opførelse af en demonstrationshavvindmøllepark ved Nysted. En eventuel endelig godkendelse afhang bl.a. af en VVM-redegørelse².

2.4.2 Indsigelser mod planerne

VVM-redegørelsen blev sendt i offentlig høring i sommeren 2000. Der kom en række indsigelser fra høringsparterne, som var regionale og lokale myndigheder, interesseorganisationer samt offentligheden. Indholdet var i høj grad sammenfaldende med de kommentarer, som præsentationen af planerne i 1997 havde frembragt. Nedenfor præsenteres indsigelserne tematisk:

- **Det landskabsmæssige/æstetiske argument**

Storstrøms Amt, Danmarks Naturfredningsforening samt private anførte i deres udtalelser, at der var tale om et storslået og uforstyrret kystlandskab, som man ikke burde ødelægge med et teknisk anlæg. Amtet og Nysted Kommune mente, at møllerne skulle længere ud fra kysten og i den forbindelse refererede Nysted Kommune til den tidligere rapport fra Energistyrelsen (1995), der anbefalede en minimums afstand til kysten på 12,5 km. Storstrøms Amt pegede på to andre mulige placeringer for en havmøllepark inden for amtet. Såvel Danmarks Naturfredningsforening (DN) som Dansk Ornitologisk Forening (DOF) anbefalede i forlængelse af de øvrige indsigelser om, at parken skulle længere fra kysten, at der blev gennemført en opdateret landskabsanalyse, samt at placeringer på vanddybder på 15-20 meter skulle genundersøges. Det blev således fra flere sider påpeget, at beslutningsgrundlaget var forældet pga. nye tekniske muligheder. DN henledte desuden opmærksomheden på de visuelle effekter af natbelysningen, og efterlyste en visualisering af disse effekter. Som den eneste høringspart påpegede organisationen også, at der manglede vurdering af mølleparkens effekter på de mennesker, som skulle være naboer til mølleparken. Derudover udtrykte Nysted Kommune bekymring for, at møllerne skulle skabe støjgener på land.

---

² VVM-redegørelse er "Vurdering af visse offentlige og private projekters indvirkning på miljøet."

- **Fugle- og dyreliv**

Storstrøms Amt anførte, at møllerne stod for tæt på et internationalt fuglebeskyttelsesområde og trækkorridorer for fugle. DOF og DN påpegede ligeledes problemer i forhold til fugletræk, og derudover pegede de på, at området er vigtigt overvintringsområde for en række fuglearter. Storstrøms Amt og DN udtrykte endvidere bekymring for møllernes effekter på sælerne. Amtet mente, at støj og bevægelse fra møllerne og elektromagnetisme fra kablet kunne have negativ indvirkning på sæler og fisk.

- **Indsejlingsforhold til Nysted**

Såvel amtet som Nysted Kommune udtrykte bekymring for, at parken ville vanskeliggøre indsejlingen til Nysted Havn. Tidligt i forløbet kom bekymringerne til udtryk i forbindelse med skitsen for parkens placering. Senere, da parkens placering var justeret, var der bekymring for, at sandvandring som følge af ændrede strømforhold pga. fundamentene kunne blokere for indsejlingen. Dertil kom, at kommunen var bekymret for, at møllerne skulle skabe et ”støjhelvede” for fritidssejlere, således at sejlerturister ville undlade at bruge Nysted Havn.

- **VVM-redegørelsens indhold og omfang**

Dertil kom fra flere sider en række indsigelser overfor VVM-redegørelsen. Dels det forhold, at den ikke belyste effekterne af en udbygning af hele den skitserede park, dels at den ikke visualiserede alle forhold, fx. natbelysningen.

2.4.3 Godkendelse og opførelse

På baggrund af en vurdering af ansøgningsmaterialet og indsigelserne fra høringen af VVM-redegørelsen gav Energistyrelsen i juli 2001 den endelige godkendelse til etablering af en demonstrationshavvindmøllepark³. Navnet blev efter ønske fra Nysted Kommune ændret til Nysted Havmøllepark i foråret 2002.

Arbejdet med at etablere havmølleparken påbegyndtes i juni 2002, og den første mølle blev rejst i maj 2003.

Bonus har leveret parkens 72 møller. Møllerne er 2,3 MW møller. De står i 8 rækker, er 110 meter høje, og er placeret 10-14 kilometer syd for Nysted og 11-17 kilometer vest for Gedser. Parkens effekt er ca. 160 MW. Havmølleparken blev sat i drift d. 1. november 2003 og forventes at kunne producere strøm svarende til elforbruget i 145.000 husstande. Der er efterfølgende etableret et informationscenter på havnen i Nysted med informationer om parken og vindkraft generelt.

---

³ Godkendelsen blev givet efter en periode med mulighed for indsigelser. Der kom ingen indsigelser.

2.5 Diskussion af handlingsforløbet

Der har været tale om et grundigt forarbejde forud for etableringen af Nysted Havmøllepark. Det har dog ikke kunnet forhindre, at der undervejs synes at være opstået nogle modsætninger mellem lokale forventninger og holdninger til processens indhold og resultat, og processens faktiske forløb. Det gælder fx effekten af indsigelser, hvor interviewene viser, at man lokalt havde forventninger om at have større indflydelse på beslutningen om, hvor parken skulle placeres mht. afstand til kysten. Interviewene har ligeledes afdækket nogle andre forventninger til indholdet i og betydningen af VVM-redegørelse og indsigelser heroverfor.

Det har været tidsmæssigt og teknisk omfattende at tilvejebringe et beslutningsgrundlag for, hvor det var muligt at placere vindmølleparker, idet der har skullet gennemføres mange kortlægninger af kyster, tekniske udredninger m.m., samt afvejning af forskellige hensyn. Det indebærer, at det ville være vanskeligt at ændre projektet, da forudsætningerne til dels ændrede sig. Det gælder særligt det forhold, at den teknologiske udvikling betød større møller, end det var forudsat i undersøgelserne af de visuelle virkninger og anbefalingerne om afstande til kysten (i rapporten fra 1994). Beslutningen om at opføre højere møller end de oprindeligt planlagte betød ikke, at møllerne blev placeret tilsvarende længere fra kysten for at begrænse visuelle virkninger. Det må anses for at have været for omfattende at revurdere de tekniske muligheder for placeringer på større vanddybder. Det ville forsinke processen, og der har været et ønske om at indhøste konkrete erfaringer med opførelse og drift af havmølleparker inden for en kortere tidshorisont. Der er muligvis tale om nye teknologiske muligheder, hvad angår vanddybder, men der manglede konkret erfaring, hvilket er opnået med etablering af Nysted Havmøllepark og Horns Rev Havmøllepark. Ved beslutningen om at gennemføre planerne på trods af ændrede forudsætninger spiller det økonomiske aspekt en vigtig rolle. Energistyrelsen anførte overfor de fremkomne indvendinger, at en placering længere fra kysten ville betyde forøgede driftsomkostninger.

På baggrund af tilgængeligt materiale fra Energistyrelsen forekommer det, at der i perioden 1997-2000, i forbindelse med lancering af planerne, høringsrunde og tilbagemelding på regionale og lokale myndigheders bemærkninger til planerne har været en ringe kommunikation til offentligheden og de berørte parter om afvejningen af indsigelser over for hensynene til økonomi, teknologi og tid. Der savnes også en åbenhed fra de centrale myndigheders side om, hvorfor projektet blev gennemført til trods for ændrede forudsætninger om møllernes størrelse, omend det som ovenfor bemærket blev fremhævet, at det ville fordyre projektet. En mere åben linje fra de centrale myndigheder kunne have bidraget til en større forståelse for beslutningsgrundlaget og begrundelser for at fortsætte trods indsigelser.

Man kan på baggrund af høringssvarene konstatere, at der ved første lancering af planerne var en betydelig modstand fra de regionale og lokale myndigheders samt interesseorganisationers side, hvilket også fremgår af de næste to kapitler. En større åbenhed om årsagerne til den trufne beslutning kunne måske have bidraget til en større accept af beslutningen. Omvendt kan man også konstatere, at kritikken aftog fra 1. høringsrunde i 1997 til høringsrunden i forbindelse med VVM-redegørelsen i 2000. Der kan antages at være to årsager til det: For det

første, at VVM-redegørelsen besvarede nogle af de kritikpunkter og bekymringer, som nogle af høringsparterne havde haft. For det andet en resignation. Interviewene har vist, at nogle lokale høringsparter oplevede, at beslutningen om parken og dens placering var taget på forhånd af de centrale myndigheder, samt at der var tale om et så stort anlægsprojekt, som man fra centralt politisk hold ønskede gennemført, at der ikke var plads til at lytte til lokale indsigelser. Man oplevede derfor, at det ikke nyttede at kæmpe imod. Disse synspunkter uddybes i kapitel 4 i analysen af interviewene.

3 Lolland-Falster Folketidendes dækning

3.1 Indledning

Forløbet med planerne og etableringen af Nysted Havmøllepark har været dækket af forskellige aviser. Søgninger på omtaler af havmølleparken i pressearkivet hos Dansk Energi viser således en løbende omtale i landsdækkende aviser: i 2001-2003 var der 50 omtaler. De landsdækkende aviser omtaler imidlertid parken i generelle vendinger så som at informere om godkendelse af projekter, omtale ordre på leverancer af møllerne m.m. Disse aviser har ikke fulgt sagen tæt, og man skal derfor til den regionale avis, Lolland- Falster Folketidende, hvis man skal finde skriftlige kilder til, hvordan planerne og etableringen af mølleparken er blevet modtaget i lokalområdet.

Hensigten med dette kapitel er:

- At identificere om der har været debat om havmølleparken, samt hvilke holdninger, som er blevet fremført i Lolland-Falster Folketidende samt af hvem.

Som det er fremgået af gennemgangen af handlingsforløbet, går udpegningen og præsentationen af lokaliteter til havmølleparker tilbage til 1997. Det kan være vanskeligt for interviewpersoner at huske så langt tilbage, og skriftlige kilder bliver derfor vigtige for at kunne redegøre for holdninger. På baggrund af identifikationen af debattemner er et andet formål således:

- At analysere hvilken rolle, avisen har spillet i dannelsen af de holdninger til havmølleparken, som har været tidligere og som eksisterede i 2004.

Avisens fremstilling af sagen antages at medvirke til at forme holdninger til parken i lokalområdet. Der er dog ikke tale om en envejsproces, hvor avisen påvirker sine læsere. Som det vil fremgå, var der en række indlæg fra læserne, som argumenterede mod den holdning til vindenergi og havmølleparken, som avisen fremførte. I sammenligning med omtalen og debatten i den regionale avis omkring Horns Rev Havmøllepark er det bemærkelsesværdigt så megen debat, der har været i avisen om Nysted Havmøllepark.

Analysen af Lolland-Falster Folketidendes dækning af forløbet omkring Nysted Havmøllepark bygger på gennemlæsning af mikrofilm af avisen fra 1997 til 2004. Som optakt til analysen introduceres nogle relevante antagelser om medier generelt samt specifikt om mediers dækning af miljøspørgsmål, idet de bidrager til forståelsen af Lolland-Falster Folketidendes dækning og betydningen heraf i forhold til holdningerne i lokalområdet.

3.2 Medier, miljø og meninger

Mediers dækning af et emneområde er med til at skabe og påvirke holdninger til emnet. Samtidig er mediers valg af hvilke emner, der omtales, og fremstillingen af dem også præget af tendenser i samfundet. Når emner som vindmøller eller miljø mere generelt skal have plads i medier, er de i konkurrence med andre emner, idet der er begrænset dækningskapacitet. Nogle emner vurderes derfor at være mere betydningsfulde og relevante end andre. Denne vurdering er underlagt forskellige kriterier, der bl.a. drejer sig om oplag og salgstal. I dette tilfælde er et eksempel herpå, at der var en meget omfattende debat i Lolland-Falster Folketidende om Danmarks mulige tilslutning til den fælles europæiske mønt i sensommeren 2000. Det kan være en af forklaringerne på, at avisen kun meget sparsomt omtalte høringsprocessen i forbindelse med VVM-redegørelsen.

Når det drejer sig om mediers omtale af miljøspørgsmål gælder tre forhold, som er værd at nævne:

- 1) For det første skal emnet helt passes ind i en begivenhedskultur. Det betyder, at vidtrækkende miljøproblemer som drivhuseffekt må knytte an til en begivenhed for at blive en nyhed. Det medfører, at man ikke ser problemet som et resultat af nogle samfundsmæssige beslutninger eller udviklinger, men som resultat af enkeltstående hændelser.
- 2) For det andet stilles spørgsmålet ”hvorfor” sjældent. Det medfører, at der sjældent informeres om baggrunden for en bestemt hændelse eller et fænomen.
- 3) For det tredje skal emnet helst relatere sig til nutiden. Det gør det vanskeligt for langstrakte og abstrakte miljøproblemer som drivhuseffekt og huller i ozonlaget at få plads i medier (Hannigan 1995).

Undersøgelser har vist, at der ikke kan påvises nogen sammenhæng mellem mediers dækning af et givent emne og den generelle holdning til dette. Dette fænomen viser, at modtagere af informationer og nyheder ikke ukritisk tager budskabet til sig, men derimod fortolker og sorterer de betydninger og sammenhænge, som medier tilbyder (Hansen 1991). Mange læsere vil således afvise den invitation til skabelsen af en holdning eller mening, som ligger i avisens vinkel på en historie eller nyhed. Mening skabes snarere i et samspil mellem erfaringer og påvirkninger fra mange forskellige sammenhænge, og i forlængelse heraf afhænger modtageligheden i forhold til avisens budskaber også af den enkeltes interesse for emnet. Nogle er interesserede i emnet vindkraft, hvilket interviewene viser, og de vil lægge mærke til det, avisen bringer om emnet. Andre er ikke så interesserede eller ligeglade og bider ikke mærke i avisens dækning og påvirkes følgelig heller ikke af avisens holdning. En undtagelse herfra antages at være, hvis avisen relaterer vindenergi til andre

problemstillinger, som opleves som vedkommende eller interessante for flere, fx højere elpriser.

Generelt er det sådan, at de fleste vælger aviser efter de holdninger, de har i forvejen, således at avisens holdning til emnerne i høj grad er i overensstemmelse med deres egen (Dahl 1997). Dette forhold gør sig dog ikke nødvendigvis gældende, når det drejer sig om en regionalavis. De fleste interviewpersoner oplyste, at de læser avisen dagligt, selvom mange af dem udtrykte kritik overfor avisens indhold og politiske holdning. Indtrykket fra de kvalitative interview om en stor udbredelse af avisen i lokalområdet understøttes af resultaterne fra den kvantitative miljøundersøgelse, som viste, at 45 % af respondenterne i Nysted-undersøgelsen læser Lolland-Falster Folketidende⁴. Forklaringen på, at interviewpersonerne læser den trods deres kritik af den er, den er en vigtig kilde til at holde sig informeret om, hvad der foregår lokalt.

Mediernes formidling af information og budskaber er ikke den eneste kilde til holdningsdannelse. Den offentlige behandling af et emne som vindmøller foregår i mange forskellige fora, der dels kan forløbe parallelt, dels væves ind i hinanden. Mediernes behandling kan være med til at skabe en folkelig opinion, men den er også udtryk for, at journalister lader sig påvirke og præges af den folkelige opinion (Gamsom & Modogliani 1989). Det er også væsentligt at bemærke, at der er større nyhedsværdi i konflikter end i konsensus.

3.3 Præsentation af avismateriale

Lolland-Falster Folketidendes dækning af sagen illustrerer, at der skal være tale om nyheder, for at sagen om havmølleparken bliver omtalt. Analysen viser også, at perspektivet omkring havmølleparken skifter i takt med fremdriften i forløbet. Nyhederne har haft forskelligt indhold, afhængigt af hvor langt forløbet var kommet:

- 1) I perioden 1997- 2000 omhandlede artiklerne begivenheder i forbindelse med de forskellige trin i beslutningsprocessen: ansøgninger, høringsrunder, møder mellem sagens parter, godkendelser m.m. I denne periode var dækningen i høj grad bygget op omkring lokal og regional modstand mod planerne. Modstanden kunne imidlertid ikke fortsat være en nyhed, og perspektivet skiftede;
- 2) Fra 2001 og frem har artiklerne beskæftiget sig med konkrete aktiviteter: tekniske og miljømæssige undersøgelser, udbudsrunde, arbejdet med fundamenter og opstilling af møller. Her har der til dels ligget en lokal vinkel på sagen, idet en del aktiviteter er foregået på havnene i Gedser, Nysted og Rødby.

Som følge af kravet om nyhedsværdi er der også stor forskel på antallet af omtaler i de enkelte år: fra juli 1997, hvor planerne blev præsenteret, og året ud var der således 16 artikler og et tema om planerne om havmølleparken. De efterfølgende år gik antallet af omtaler ned, således at der var 9 artikler i 1998 og 6 i både 1999

---

⁴ Der er tale om særkørsler.

og 2000. 2001 lå sagen stille avismæssigt med 3 omtaler. Til gengæld kom der igen gang i artiklerne i 2002 og 2003, hvor de synlige aktiviteter i forbindelse med parkens etablering begyndte. De år blev bragt hhv. 11 og 14 artikler.

Ud over at være blevet omtalt i artikler, er sagen også blevet behandlet i avisens ledere og i indlæg fra læserne. Alle tre former for omtale antages at være med til at tegne et billede af havmøllerne. Dertil kommer, at andre emner, som er med til at danne et generelt indtryk af vindkraft, har været behandlet i alle tre typer dækning. Nedenfor præsenteres dækningen inden for de tre kategorier: artikler, læserindlæg og ledere. Der afsluttes med en samlet diskussion.

3.3.1 Artikler om havmølleparken

Sammenlignet med forløbet omkring Horns Rev Havmøllepark er det bemærkelsesværdigt, at der tidligt fra præsentationerne af planerne om at opføre en række havmølleparker, herunder Nysted, var en tæt dækning af sagen i Lolland-Falster Folketidende. Som omtalt startede omtalen henover sommeren 1997. Her blev i juli bragt to artikler, der præsenterede planerne om parken. Herefter fulgte i resten af året en række artikler, som dels refererede holdningerne til planerne hos lokale og regionale myndigheder og interesseorganisationer som Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomiteer. Dels informerede om forhandlinger og møder mellem parterne.

På grund af avisens geografiske forankring har der været tale om en meget lokal vinkel på sagen. Mange af artiklerne fra forløbet omkring beslutningsprocessen med høringer, møder, godkendelser m.m. er bygget op omkring politiske behandlinger af sagen i de berørte kommuner og amtet og de politiske holdninger til sagen. Det drejer sig om behandlinger i kommunalbestyrelser og amtsråd, men også udvalgsbehandlinger. Det har givet mulighed for at bringe mange artikler om den modstand, som kom til udtryk i den politiske behandling regionalt og lokalt. Med overskrifter som ”Kommuner i kamp mod havvindmøller” (7.8.1997); ”Fælles aktion mod mølleparken” (8.9.1997); ”Voldsomt angreb på SEAS’ havvindmøller” (10.9.1997); ”Massivt nej til havvindmøller” (11.9.1997); ”Flertal imod havmølleplan” (23.3.1998) og ”Nul møller på Rødsand” (24.4.1998) gav avisen læserne indtryk af en udbredt og fælles modstand mod møllerne. I flere af de omtalte artikler viser det sig imidlertid, at det drejede sig om, at en enkelt kommune efterlyste samarbejde med nabokommuner om sagen.

Ud over at referere modstanden mod planerne hos myndighederne, refererede avisen også modstanden hos interesseorganisationer. Derimod har den tilsyneladende ikke været opsøgende i forhold til at formidle andre synspunkter på planerne. Det understreges af, at et kendetegn ved avisens dækning i forløbet omkring beslutningsprocessen er, at kilderne til historierne har været lokale aktører: politikere, embedsmænd og repræsentanter for interesseorganisationer som Danmarks Naturfredningsforening. I følge mediesociologer findes der inden for journalistikken en norm om balance, hvilket betyder, at man refererer modpartens synspunkter. Det er interessant at notere, at avisens dækning kun sjældent har bragt synspunkter fra begge parter. Det bevirker, at der kun i få tilfælde er bragt udtalelser eller forklaringer fra centrale myndigheder eller bygherre. Derved er forklaringer og begrundelser kun i begrænset omfang blevet formidlet til læserne. Dette forhold medvirker derudover til at forstærke den

omtalte tendens til, at spørgsmålet 'hvorfor', som kunne sætte havmølleparken ind i et større miljømæssigt perspektiv, sjældent er blevet stillet.

Et andet bemærkelsesværdigt forhold ved avisens dækning af sagen er formidlingen af et modsætningsforhold mellem hhv. de centrale myndigheder og bygherren på den ene side og på den anden side regionale og lokale myndigheder og interesseorganisationer. Det er et forhold, som også gør sig gældende i den lokale dækning af forløbet omkring Horns Rev Havmøllepark. I begge tilfælde må det forklares med avisens lokale tilgang, hvilket indebærer, at avisen er talerør for lokale og regionale myndigheder, som begge steder fandt, at planerne var tilsidesættelse af lokale interesser, og at der ikke blev lyttet til lokale indsigelser og protester.

I forløbet omkring Nysted Havmøllepark ses avisens formidling af modsætningsforholdet i citater fra lokale politikere som: *"Nu må vi vage lollændere lave vores image om og sige, at vi ikke vil finde os i alt"* (10.9.1997); at området *"i det daglige ikke har Christiansborg-politikernes bevågenhed. Når de så skal have placeret en gigantisk vindmøllepark til havs, så kan de godt vende blikket mod Lolland-Falster"* (10.9.1997). I en artikel i 1998 blev en amtspolitiker efter et møde mellem Energistyrelsen og SEAS og regionale og lokale politikere citeret for synspunktet, at *"man kan godt få fornemmelse af, at de (myndighederne, SK) har lagt sig fast"* (19.3.1998). Senere samme år blev det refereret fra amtets behandling af sagen, at teknisk udvalg fandt, at der var *"kørt skindemokrati fra ministeriets side."* (24.4.1998).

Modsætningsforholdet kommer ligeledes frem i avisens dækning af lokale myndigheders utilfredshed med det manglende kendskab til lokale forhold, som efter deres opfattelse fremgik af indholdet i de fremlagte planer for parkens gennemførelse. Under overskrifterne *"Fire siders indsigelse mod planer om vindmølleparker"* (7.8.1997) og *"Voldsomt angreb på SEAS' havvindmøller"* (10.9.1997) fremgik det, at Nysted Kommune havde fundet det tilsendte materiale *"mangelfuld(t) for ikke at sige fejlagtigt."* Hermed blev det tilkendegivet, at de fremlagte planer var besluttet på et fejlagtigt grundlag, uden kendskab til lokale forhold.

Ud over at fremstille et modsætningsforhold baseret på en interessekonflikt mellem centrale og regionale/lokale myndigheder, samt et spørgsmål om manglende viden om lokale forhold, ses også en tendens til at gøre sagen til et modsætningsforhold mellem lokalområdet og daværende Miljø- og energiminister Svend Auken. I juli 1997 udtalte Sydfalster Kommunes borgmester under overskriften *"Aukens lyst"*, at der efter hans opfattelse var ministeren positiv overfor projektet. *"Derfor er det ikke sikkert, at vi som kommuner får nogen indflydelse."* (8.7.1997). Et andet eksempel er en overskrift fra samme år: *"Auken har ingen vindmølleaftale skrevet på papir"* (7.10.1997), der omhandlede pålægget til Elsam og Elkraft om at opføre op til 300 MW vindkraft på havet.

Tendensen til personificering er også fundet i analysen af dækningen af forløbet omkring Horns Rev Havmøllepark. Der kan være flere forklaringer på dette fænomen. For det første at modsætningsforholdet og konflikten vurderes at blive mere nærværende for læserne, hvis det er en person frem for et ministerium. For det andet at aviserne var i politisk opposition til den daværende regering.

Dækningen i 1998 og 1999 er ligeledes kendetegnet ved artikler, som omhandlede lokale holdninger og de videre forhandlinger om sagen. Efterhånden gik omtalen af lokal og regional modstand ned i disse år, idet der ikke var ”begivenheder”, som aktualiserede officielle holdningstilkendegivelser. I 1999 gav Energistyrelsen principgodkendelse til opførelse af parken. Det betød, at der kom en helt ny erhvervsmæssig vinkel på dækningen, idet virksomheder i regionen håbede på at kunne blive leverandører til de forskellige opgaver med at opføre parken. I første omgang var der håb om at blive hovedleverandører, senere blev det til et ønske om at blive underleverandører. Med principgodkendelsen begyndte også arbejdet med at forberede opførelsen i form af forskellige forundersøgelser. Det var indledningen til en række nyheder med naturvidenskabeligt perspektiv, som også ses i de efterfølgende år i takt med, at undersøgelserne forud for og efter parkens opførelse blev påbegyndt.

I 2000 fremlagde SEAS den VVM-redegørelse, som var en af forudsætningerne for principgodkendelsen til at opføre havmølleparken. Den blev sendt i offentlig høring, og det gav anledning til igen at bringe lokale og regionale holdninger til parken. Der er igen tale om, at avisen bragte resumeer af høringssvar fra lokale og regionale myndigheder og interesseorganisationer. Som omtalt tidligere var der ikke tale om en omfattende dækning, som man kunne have forventet på baggrund af dækningen tidligere i forløbet. Forklaringen må findes i omtalte begrænsede dækningskapacitet, og at avisen har fundet andre emner vigtigere.

Lokale effekter

Ud over at omtale havmølleparken generelt i relation til hele regionen, har avisen også omtalt sagen ud fra en lokal vinkel i forhold til de enkelte byer i regionen. Nyheder og begivenheder i byerne dækkes på forskellige, geografisk opdelte sider i avisen. De berørte byer er Nysted, Gedser og Rødby. Der er stor forskel på omfanget af omtaler af sagen på de forskellige sider, ligesom der er forskel på vinklen på sagen:

Nysted-siden har bragt flest omtaler af sagen igennem hele forløbet. Det er også på disse sider, man finder den tætteste dækning af holdninger til parken. Overordnet kan konstateres, at det visuelle aspekt har været i fokus. På siden formidles tidligt i forløbet, 1997-1999, bekymringer for parkens visuelle effekter. Tilsvarende var der bekymringer for, at parkens placering skulle begrænse lystbådes muligheder for komme til Nysted. I 2001 kunne man på Nysted-siden første gang læse om planerne om at opføre et oplevelsescenter ”Vindens Verden” i Nysted. Flere interviewpersoner har oplyst, at det er byens forsøg på at få noget positivt ud af havmølleparken. Det er håbet, at et sådant center kan trække mange turister til byen. Planerne om oplevelsescentret er siden blevet dækket løbende i takt med, at der er sket nyt i sagen, fx bevilling af penge, valg af entreprenør. Det er en sag, som deler byens indbyggere, og det er et emne, som har holdt sig på siderne i hele perioden 2001-2004.

I 2002 blev det besluttet at opføre en udstilling, der kunne informere turister om havmølleparken. Udstillingen blev til i et samarbejde mellem kommunen og bygherren. Der var tilsyneladende megen debat i kommunen om placeringen og udseendet af den pavillon, som skulle huse udstillingen.

I 2003 kom et nyt lokalt emne til på Nysted-siden, idet der begyndte at udgå ture herfra til møllerne. Det har siden udviklet sig til en betydelig turistattraktion, og Nysted-siden har i såvel 2003 som 2004 informeret om sejladsene.

Gedser er en anden by, som har været direkte berørt af arbejdet med havmølleparken. Det er bemærkelsesværdigt, at der ikke har været tale om nær samme dækning af sagen på Gedser-siden i avisen. Det kan måske skyldes, at byen ikke har egen lokalredaktion. Et andet interessant forhold ved den lokale dækning for Gedser er, at der ikke har været samme formidling af lokale, negative holdninger til parken. Det er interessant i forhold til den tilsyneladende mere udbredte positive holdning, man finder til havmølleparken blandt borgere i Gedser i dag. Det er et indtryk, som finder støtte i resultaterne fra den kvantitative, miljø-økonomiske undersøgelse, hvor en nedbrydning af materialet fra lokalområdet på respondenter fra de enkelte kommuner viser, at blandt de adspurgte i Gedser mener kun 2 respondenter, at havmøllerne burde placeres, så de ikke kan ses fra kysten, mens 13 mener, at det er i orden, de kan ses fra kysten. Et af kritikpunkterne i Nysted har som omtalt været parkens visuelle effekt på landskabet. Man kunne have anlagt samme tilgang til sagen i Gedser, der har en afstand på 11 km til møllerne, men det har tilsyneladende ikke været tilfældet. I hvert fald kan man konstatere, at kritikken ikke har fundet vej til avisens lokale side.

Den lokale dækning af sagen på Gedser-siden har tværtimod været en positiv tilgang omkring byggeaktiviteterne på Gedser havn i forbindelse med opførelsen af parken og de følgeeffekter, det har haft for byen. Således kunne Gedser-siden i april 2002 fortælle, at der blev skabt en "Byggeplads til 250 mand". I april 2003 fortalte siden, at "Havmøller er med til at sætte liv i Gedser". Artiklen oplyste, at arbejdet ville være fuldendt inden årets udgang, men at der dels var kommet varige "synlige gevinster" i form af en ny anløbsbro i lystbådehavnen, dels ville komme varige arbejdspladser ifm. vedligeholdelsesopgaver ved havmøllerne.

Rødby er den sidste by i regionen, som har mærket lokale effekter af havmølleparken. Her blev i 2001 opstillet en prøvemølle lig møllerne i parken. Møllen skulle give muligheder for på land at afprøve forskellige forhold ved havmøllen. Arbejdet med at opføre møllen blev dækket indgående.

Omtalen af den overordnede og lokale dækning af sagen illustrerer, at fokus flytter sig i løbet af processen. Den betyder også, at der kan komme en anden holdning i avisens dækning af sagen;

Regionale perspektiver – udvikling

Der kan konstateres et interessant skift i avisens dækning af vindmølleområdet over årene. I starten af processen i 1997 var der en overvejende negativ tilgang til vindkraft. Det ses konkret af ordvalget i forbindelse med dækningen af havmølleparksagen, men ses i øvrigt også i avisens mange omtaler af modstand mod vindmøller på land. I 1997 kunne man således finde ordvalg som "18 km bred mølleskov" og "Mølleskov af vinger" (8.7.1997) samt "Utålelig støj fra de snurrende møller" (8.9.1997). I 1999 skete imidlertid et skift i avisens tilgang til vindkraft. Årsagen var, at Vestas placerede en vingefabrik i Nakskov. Herefter har der været en betydelig dækning af, hvordan det er gået for Vestas: ordrer, årsregnskaber og aktiekurser for virksomheden er blevet omtalt, og avisen har

naturligvis også dækket virksomhedsudvidelser og indskrænkninger i produktionen med fyringer til følge. Sammenhængen mellem vindmølleproduktion og udviklingen på egnen bliver tydelige i løbet af årene, og må tolkes som årsag til, at man i 2000 kunne se en anderledes afbalanceret introduktion til visualiseringen af mølleparken som led i VVM-redegørelsen; *"Alt efter temperament vil man tværs over horisonten kunne stirre på otte rækker fjernliggende bundgarnspæle i megastørrelse med roterende flimmer i toppen eller se et lystigt snurrende pant på den forureningsfri energi og dansk vindkrafts enestående verdensposition"* (12.8.2000).

Holdningsændringen ses også i avisens omtale i 2002 af, at planerne om de øvrige, planlagte havmølleparker, heriblandt Gedser, blev stoppet af den nye regering. Flere artikler præsenterede forskellige, lokale holdninger til, at planerne blev skrinlagt. Denne gang var tilhængere og modstandere af planerne bedre repræsenteret i artiklerne. Overskrifter som *"Forkastelig ide at skrotte møller"* (24.1.2002); *"Lokal uenighed om stop for havmøller"* (25.1.1997) og *"Utilfredshed i DA med vindmøllestop"* (30.1.2002) afspejlede dels, at der var lokal uenighed, men også at de positive holdninger lokalt i høj grad var begrundet i beskæftigelses- og erhvervsmæssige aspekter ved vindkraft.

Også i 2004 kunne man se meget positive omtaler af planerne om forskellige opstillinger af prøvemøller: i juni 2004 fortalte avisen, at Energi E2 ville gøre Kappel til *"Udstillingsvindue for fremtidens store havmøller"* (4.6.2004). Den berørte borgmester var citeret for at sige, at håbet er *"at folk fra hele verden vil komme hertil for at studere morgendagens vindmøller. Det her vil sætte Lolland-Falster på verdenskortet"*.

Det er også interessant, at man kan finde eksempler på, at andre energinyheder gives en vinkel, så det kan sættes i relation til vindmølleproduktionen på egnen. Således blev indgåelsen af en global klimaaftale i 2001 præsenteret under overskriften *"Vindmølleindustri i medvind"*. Det blev omtalt, at aftalen ville give den danske vindmølleindustri *"endnu mere vind i sejlene"*, deriblandt Vestas. I oktober 2004 fortalte avisen, at beslutningen om at lukke Barsebäck-værket betød en fremskyndelse af udbygningen af havmølleparker (26.10.2004).

3.3.2 Læserindlæg

Man kan konstatere, at der i løbet af de analyserede år har været en betydelig debat af planerne om havmølleparken. Debatten startede i 1997 i forbindelse med avisens omtale af planerne om havmølleparken. Debattørerne har været lokale: borgere, medlemmer af interesseorganisationer som Danmarks Naturfredningsforening og vindmølleforeninger, samt lokale og regionale politikere. Der har dels været en debat mellem læserne, dels hvad man kan kalde en debat mellem avisen og læserne, idet læsere i flere tilfælde har kritiseret avisens holdning eller er gået i rette med de informationer, avisen har bragt. I forhold til forløbet i den tilsvarende avisdækning af sagen om Horns Rev Havmøllepark er der to interessante forskelle. For det første er debatten meget større omkring Nysted Havmøllepark, for det andet er den lokal. I forløbet omkring Horns Rev Havmøllepark deltog den daværende Miljø- og energiminister med flere indlæg i debatten. Dels præsenterede han planerne om havmølleparken i et indlæg på debatsiden i 1997, dels tog han i de følgende år flere gange til genmæle overfor avisens kritik af planerne om havmølleparken eller vindkraft generelt. Debatten i Lolland-Falster

Folketidende har tilsyneladende ikke haft tilsvarende bevågenhed fra ministeriet, og har således været båret af lokale aktører.

Debatten var størst i 1997 i forbindelse med lanceringen af planerne, herefter døde den hen for at komme lidt igen i 2000, hvor der var offentlig høring af VVM-redegørelsen. Derudover har der været nogle indlæg i 2004 om møllernes røde lys.

Debatten er kendetegnet ved, at den er udsprunget af kritik af planerne om parken. Enten fra avisens læsere eller avisen. Herefter har andre læsere forsvaret planerne og har i flere tilfælde bidraget med miljømæssige begrundelser for parkens opførelse. Debatten har for det første drejet sig om emner, der relaterer direkte til havmøllerne, for det andet om emner som berører parken i videre perspektiv.

Den første gruppe synspunkter har specifikt drejet sig om parken. Der er tale om debat om emner, som i høj grad er enslydende med indholdet i høringssvar og indsigelser over for VVM-redegørelsen:

- Landskabelige effekter
- Fugle
- Strømforhold og dermed sandvandring
- Indsejlingsforhold til Nysted
- VVM-redegørelse
- Lyssætning af møllerne

Hvad angår de landskabelige effekter, illustrerer debatten mellem læserne, at man kan have meget forskellige opfattelser af møllernes æstetik. Det er tilsyneladende bl.a. begrundet i, hvad man forbinder med vindkraft: ren energi eller dyr strøm. Der har til tider været ført en skarp debat, hvilket kan illustreres med et af synspunkterne omkring landskabelige effekter: En af kritikerne kaldte således parken for den *"største landskabelige voldtægt siden istiden"* (14.7.1997). En anden læser svarede, at der ikke var tale om overgreb mod naturen; *"Langt ude fra bebyggelse, flere km ude på havet: et herligt syn! Her kværnes ren energi."* (27.7.1997). Et kritisk læserindlæg om, at parken vil have negative effekter på fugletræk og sandvandring, blev af en tilhænger besvaret med, at man må have tiltro til, at *"eksperter har den fornødne viden om forholdene"*. Der er tale om et stridspunkt mellem lokal viden og ekspertviden, som uddybes i kapitel 4.

I forbindelse med den officielle høring af VVM-redegørelsen i efteråret 2000 kom der igen kritiske ytringer om planerne om parken. Der blev udtrykt kritik af VVM-redegørelsen for at være utilstrækkelig, og som noget nyt blev spørgsmålet om natbelysning fremdraget og kritiseret. Spørgsmålet om lyset var genstand for læserindlæg i avisen igen i efteråret 2004. Disse indlæg havde sammenhæng med avisens dækning af screeningen af endnu et havvindmøllepark-modul ved Nysted i efteråret 2004.

Den anden gruppe synspunkter, som har sat parken i et større perspektiv, har drejet sig om

- Stigende elpriser
- Energimængder og energiformer
- CO₂-udslip
- Ressourceforbruget til produktion og bortskaffelse af vindmøller
- National eller international forureningsbekæmpelse

Flere kritikere af parken har i lighed med avisens holdning fremført, at vindkraft og dermed havmølleparken medfører forhøjede elpriser. Det er blevet modsagt af andre læsere. En anden debat udsprang af en læsers synspunkt om, at havmølleparken ikke er nødvendig, idet der er energi nok i Danmark. Dette blev også imødegået, idet det blev fremført, at spørgsmålet ikke var, om der var tilstrækkelig energi, men hvordan energien produceres. I den forbindelse er det fra flere læsere i løbet af årene fremført, at vindenergi er begrundet i nødvendigheden af at reducere udslippet af CO₂.

CO₂-emnet er dels blevet tematiseret gennem en debat om, hvorvidt det er overhovedet er nødvendigt at begrænse udledningen, og i den forbindelse kan nævnes, at avisen i flere ledere har stillet spørgsmålstegn ved antagelserne om en menneskeskabt drivhuseffekt som følge af udledningen af CO₂. Som en perspektivering af dette kan nævnes, at den miljø-økonomiske spørgeskemaundersøgelse viser, at der er en stor tilslutning til synspunktet om, at den øgede drivhuseffekt er et problem, som skal tages alvorligt. Således deler knapt 96 % denne holdning i befolkningen generelt. Blandt de adspurgte i Nystedundersøgelsen er det ca. 93 %. Lidt færre er enige i, at drivhuseffekten primært er menneskeskabt: blandt befolkningen generelt er det 86,5 %, blandt lokalbefolkningen omkring Nysted Havmøllepark er det 83,5 %.

Endvidere har læserne ført en debat om, hvorvidt forureningsbekæmpelsen skulle foregå i Danmark eller i Østeuropa. Også sådanne mere grundlæggende opfattelser har betydning for holdningen til havmølleparken.

Som gennemgangen viser, har der været en livlig læserdebat. Som omtalt har indlæg fra læserne ind imellem været reaktioner på avisens dækning i artikler, men også avisens ledere har fremkaldt læserindlæg. Nedenfor gennemgås en række eksempler på avisens holdning til havmølleparken og vindkraft mere generelt, sådan som den er kommet til udtryk i ledere.

3.3.3 Avisens ledere

Avisen har gennem årene tilkendegivet sin holdning til Nysted Havmøllepark og vindkraft i en række ledere. I lighed med analysen af dækningen af sagen i artikler, kan man i analysen af lederne konstatere udviklingen i avisens holdninger til vindkraft: I 1997 var avisen meget kritisk overfor planerne om en havmøllepark ved Rødsand. Avisen tilkendegav ligeledes en generel negativ holdning til vindkraft, ikke mindst begrundet i en kritik af støtteordningerne til vindkraft, men også i vindmøllers effekt på landskabet og gener for naboer. Som omtalt ændredes avisens generelle holdning til vindkraft gradvist efter 1999, da Vestas etablerede produktion af møllevinger i Nakskov. Den gradvise forandring i retning af en

mere positiv holdning til vindkraft bevirker også, at den meget kritiske linje overfor planerne om havmølleparken, som avisen lagde for dagen fra 1997 og de efterfølgende 3-4 år efterhånden er blevet nedtonet. I det efterfølgende skal en række eksempler illustrere holdningsændringen:

Den negative holdning til planerne om havmølleparken kom til udtryk i ordvalget i en række ledere i perioden 1997-99. Planerne om parken blev i juli 1997 præsenteret således: *"Set fra land vil (møllerne) overlapse og tilsammen danne en 18 km bred mølleskov" og "glimtende møllevinger i 87 meters højde"* (8.7.1997). I en leder under overskriften *"Blæst om vind"* tog lederen udgangspunkt i behandlingen af sagen i amtsrådet. Avisen konstaterede, at den politiske holdning *"er den samme som hos alle andre fornuftsvæsener, nemlig at det er en rigtig elendig ide."* (22.4.1998).

Avisens kritik af den konkrete placering af havmølleparken skal ses i sammenhæng med dens generelle holdning til vindkraft, der dels er begrundet i æstetik, dels i støtteordningerne til vindmøller. Under overskriften *"Som vinden blæser"* argumenterede en leder i 1999 for, at vindmøller *"skæmmer store dele af det danske landskab og flere og flere danskere klager over det."* (12.11.1999). I samme leder fremførtes også kritikken af støtteordningerne, idet det blev anført, at tilskuddene betød, at der blev rejst møller i områder, *"hvor der ikke er vindkraft nok til at driften ellers kunne betale sig"*. Samtidig blev fremført, at *"for hver mølle vil der komme et overskud på omkring trekvart million om året."*

Avisen havde tidligere beskæftiget sig med begrundelsen for støtteordninger, og mente, at der var en alliance mellem *"miljøforkæmpere, der leverer det moralske grundlag for tilskudspolitikken, og landmændene, som er trænede i at se en gunstig investering, når den byder sig til."* (Leder under overskriften *"Kamp mod møller"*, d. 4.11.1997).

Som omtalt blev der indledt et skift i avisens holdning til vindkraft, da Vestas etablerede en produktion af vindmøllevinger i Nakskov med deraf følgende erhvervs- og beskæftigelsesmæssigt løft til landsdelen. Overskriften var *"Velkommen, Vestas"*, og lederen omtalte Vestas som *"en af landets mest velrenomerede og perspektivrige virksomheder"* (15.1.1999). Samme begejstring finder man i lederen ved årsskiftet 1999/2000, hvor overskriften var *"V for Vestas"*. Her fremgik det, at årets store begivenhed havde været Vestas' etablering på Lolland, hvilket havde skabt *"optimisme, forventninger og drømme ikke blot på Vestlolland, men i hele vor landsdel"*. Lederen sluttede således: *"V for Vestas, V for vind, V for Vestlolland, V for vækst, V for vindere."* (31.12.1999).

Vestas vingefabrik fik dog ikke kritikken af vindkraft til at forstumme helt i avisen. I 2002 tilkendegav avisen således kritik i to ledere: Under overskriften *"Der er håb"* fandt lederen på baggrund af en landsretsdom om erstatning for værdiforringelser i forbindelse med opstilling af en mobilsendemast, at der så også måtte være håb for *"de mange, som hidtil har søgt at få erstatning for den værdiforringelse, som opførelsen af de ofte støjende og solreflekterende vindmøller påfører deres ejendom."* (3.4.2002). Den anden leder havde overskriften *"Vindmøllefidus"* og var endnu en kritik af tilskudsordningerne til vindmøller. De havde efter avisens mening ført til, at man kunne *"udlove en præmie til alle, som kan finde et sted i det åbne danske landskab, hvorfra man ikke kan se eller høre mindst en vindmølle"*. Samtidig med at kritikken blev fastholdt, finder man andre

ledere, som fortsat roste Vestas og en anden regional virksomhed, Danisco, som i efteråret 2002 investerede 20 mio. kr. i en vindmølle på fabrikken. Overskriften på lederen var ”*Visionær miljøprofil på Danisco Sugar*”, og avisen fremhævede, at virksomheden bidrog til at opfylde Kyoto-aftalen, samt støttede udviklingen af vindkraft. (3.10.2002).

Efter nogle år med dobbelthed i holdning til vindmøller, meldte avisen klarere ud i en leder fra 2003, der omhandlede fusionen mellem Vestas, ”*der har været med til at give Nakskov og hele landsdelen et produktivt løft*”, og NEG Micon. Det hed bl.a., at ”*Vindenergi-sektoren er et vækstområde, men også et følsomt område som et stærkt afhængig af, hvordan de politiske vinde blæser*”. (13.12.2003). Den nye, positive holdning ses ligeledes i en leder i 2004, der omhandlede et initiativ, der skal løse problemet med, at vindkraft-el sælges meget billigt i perioder med overskudsproduktion. Indledningen til lederen lød således ”*Vindmøller har i mange år været en hellig ko i Danmark, og denne miljørigtige måde at producere elektricitet på har efterhånden spredt sig til mange lande. Til gavn for vore omgivelser og i høj grad også til gavn for den del af dansk industri, der har specialiseret sig i at bygge møllerne og som er meget dygtige til både at bygge og sælge*.” (1.6.2004).

Gennemgangen viser, at avisen i stigende grad i årene 2002-2004 har sat vindkraft i sammenhæng med udviklingen i regionen. Man må formode, at den positive effekt på den regionale beskæftigelse, som Vestas’ vingeproduktion har haft, har medvirket til avisens mere positive holdning til vindkraft.

Hvad angår holdningen til Nysted Havmøllepark, finder man i de senere år ikke eksplicitte holdninger fra avisens side i form af ledere. Det kan skyldes, at sagen ikke længere er på dagsordenen, man har vænnet sig til, at parken er der, og at den derfor ikke længere optager befolkningen. Det er et synspunkt, som mange interviewpersoner tilkendegav, og som uddybes i næste kapitel.

3.4 Samlet diskussion

Gennemgangen har vist, at der lokalt og regionalt har været en tæt og tidlig dækning af sagen om havmølleparken i den regionale avis, Lolland-Falster Folketidende. Til forskel fra det tilsvarende forløb ved Horns Rev Havmøllepark startede det allerede ved præsentationen af planerne i sommeren 1997. Der har været tale om en meget lokal dækning, hvor fokus har været de synspunkter, lokale og regionale myndigheder og interesseorganisationer har fremført i de forskellige høringer og møder undervejs i processen. Ofte har artikler været bygget op omkring høringssvar og politiske behandlinger i forskellige lokale og regionale instanser. Man kan konstatere, at den anden part i form af centrale myndigheder og bygherre kun sjældent er kommet til orde med modsatte synspunkter og forklaringer m.m. Det betyder også, at spørgsmålet ”hvorfor” sjældent er stillet i avisens dækning. Avisen har således i ringe omfang formidlet forklaringer på, hvorfor parken skulle opføres.

I foregående kapitel blev det konkluderet, at de centrale myndigheder har været meget tilbageholdende med at formidle de afvejninger, som har ligget til grund for beslutningen om parkens placering, til trods for lokale og regionale indsigelser. Man kan konstatere, at avisen ikke har været opsøgende for at afdække disse

forhold. I mange tilfælde er det læsere, som gennem debatindlæg i avisen har givet de miljømæssige begrundelser for etablering af havmølleparken.

Behandlingen af sagen om havmølleparken synes også at have været underlagt andre af de omtalte vilkår for dækning i medier:

For det første skal der være en nyhed, hvilket kan forklare den varierende dækning af sagen i årene 1997 til 2004. I 1997 og 1998, hvor beslutningsprocessen foregik med høringer og lokal og regional politisk behandling, var der mange nyheder. Det aftog i de følgende år, hvor processen så at sige foregik på de indre linjer. Derefter steg dækningen igen, da den endelige beslutning om parkens opførelse blev taget i 2000, og de første konkrete aktiviteter gik i gang. Selve opførelsesperioden i 2002-03 blev også dækket tæt, for herefter at aftage igen i 2004, hvor parken er gået over i driftsfasen. Efterfølgende har der dog været grundlag for nyheder i forbindelse med resultater fra undersøgelserne af parkens effekter på naturen.

For det andet kan emnet være i konkurrence med andre emner, idet der er grænser for, hvor meget avisen kan bringe. Hvad angår den begrænsede dækningskapacitet, kan dette forklare, at der var så få omtaler i 2000 i forbindelse med den offentlige høring af VVM-redegørelsen, der ellers var anledning til atter at tilkendegive kritik af og modstand overfor parken, som var avisens tilgang i 1997 og 1998. Høringen fandt imidlertid sted samtidig med afstemningen om dansk tilslutning til den fælles europæiske mønt, og det emne fyldte meget i avisen.

For det tredje viser analysen, at der også i dette tilfælde er større nyhed i en konflikt end konsensus. Avisens formidling har givet et indtryk af et modsætningsforhold mellem lokalsamfundet og de centrale myndigheder. Som vist i gennemgangen, er dette modsætningsforhold ind i mellem blevet til en personificering af modparten i form af daværende Miljø- og energiminister Svend Auken. At nyhedsværdien er større ved konflikt kan også til dels forklare det forhold, at avisens dækning har givet indtryk af en betydelig modstand mod planerne. Det er dels gjort i valget af overskrifter, dels ved opdelingen af nyheder i flere artikler, således at der i mange tilfælde er bragt 2 artikler i samme avis om fx et høringssvar, eller et møde i amtet eller en kommune. Indtrykket af modstand kan også forklares med, hvem der er kommet til orde i avisens dækning. Her er det flere gange blevet påpeget, at avisen kun i ringe omfang har indhentet udtalelser fra den anden part i sagen. Endelig må man naturligvis også tage avisens dækning som udtryk for, at der har været en modstand mod planerne. Identifikationen af en sådan var netop et af formålene med analysen af avisens dækning.

Man kan konstatere, at avisen har været et centralt medie for tilkendegivelser af holdninger til parken. Man kan ligeledes konstatere, at der i avisen har udfoldet sig en betydelig debat af planerne om parken og siden i mindre omfang selve parken. Det kan tolkes som et folkeligt engagement i vindkraft i regionen. Debatten har været ført af lokale aktører, såvel borgere som medlemmer af interesseorganisationer og politikere.

Et andet formål med analysen var at undersøge, om avisens dækning har medvirket til en holdningsdannelse lokalt. Man kan konstatere, at avisen primært har formidlet en negativ holdning til planerne om havmølleparken. Samtidig tyder

indlæg fra læserne samt udsagn fra interviewede tilhængere af parken på, at tilhængere af parken ikke har ændret holdning pga. avisens dækning. Omvendt har avisen formentlig bestyrket kritikere af parken eller af vindkraft mere generelt i deres opfattelse. Også her understøttes denne antagelse af udsagn fra interviewpersoner, der har været negative, enten til parken eller til vindkraft. Nogle modstandere har forklaret, at deres synspunkt til dels skyldes avisens omtaler af fx store tilskud og høje elpriser som følge af vindkraft. Andre interview understøtter antagelsen om, at hvis man ikke interesserer sig for emnet, lægger man ikke mærke til avisens omtale af sagen. Man må derfor konkludere, at det formentlig er begrænset i hvilket omfang, avisens dækning har medvirket til at skabe holdninger til havmølleparken. Den har nok snarere underbygget de holdninger, læserne har haft i forvejen. I forlængelse heraf kan konstateres en tendens til, at interviewede tilhængere af parken kritiserede avisens dækning for at være negativ og mangelfuld, mens interviewede modstandere fandt, at dækningen havde været saglig.

Analysen viser, at det er vigtigt at være opmærksom på en lokal avis som formidler og forum for debat, hvis man vil orientere sig om holdninger til en given sag i et lokalområde samt ønsker at påvirke debatten. Samtidig viser analysen også, at en række begrænsninger i avisens dækning medfører, at myndigheder eller bygherrer ikke kan forlade sig på, at avisen bidrager med tilstrækkelig information om sagen. Hverken når det gælder omfang af omtale eller vinklen på emnet. Ønsker man at sikre information til borgere, må man derfor bruge andre kanaler, hvilket også er nogle af anbefalingerne fra interviewpersonerne. Mere herom i næste kapitel.

4 Holdninger i lokalområdet – analyse af interview

4.1 Indledning

Dette kapitel bygger på interview med personer i lokalområdet omkring Nysted Havmøllepark. Der er tale om kvalitative interview, og formålet med analysen er for det første at identificere holdninger til havmølleparken, for det andet at afdække om der er sket holdningsændringer efter parken er blevet opført. For at afdække mulige holdningsændringer er der gennemført to interviewrunder – i forsommeren 2003 og efteråret 2004.

Interviewpersonerne giver dels udtryk for egne holdninger til parken, dels fungerer de som informanter om stemninger i lokalbefolkningen generelt, såvel tidligere i forløbet som i 2004. Interviewpersonernes tilkendegivelser er udtryk for deres subjektive opfattelser og kan derfor ikke tages som objektive udsagn om sagen og havmølleparken. Derimod kan udsagnene bruges til at forstå, hvordan processen er blevet opfattet lokalt, og sådanne erfaringer kan bruges i forbindelse med etableringen af andre havmølleparker.

4.1.1 Udvalgelse af interviewpersoner og metodisk tilgang

Inden præsentationen af analysen er det imidlertid på sin plads at præsentere det empiriske materiale. Som omtalt er der tale om to interviewrunder. I første omgang – forsommeren 2003 – blev der foretaget 12 interviews. Det var interview med personer, som enten har deltaget i beslutningsprocessen omkring Nysted Havmøllepark eller offentligt har tilkendegivet deres holdning:

- Lokalpolitikere (3 personer),
- Embedsmænd i lokale og regionale myndigheder (3 personer).
- Repræsentant for interesseorganisationer, som har været involveret (1 person)
- Borgere, som offentligt har tilkendegivet deres holdning til parken (5 personer).

For gruppen af borgere er der tale om personer, som har ytret sig i debatten i Lolland-Falster Folketidende, gjort indsigelser til VVM-redegørelsen eller har været kendt i lokalområdet for en holdning til havmølleparken. Man kan anføre, at det giver en skævhed i materialet, at der er tale om personer, som offentligt har ytret sig om sagen, idet man kommer til at mangle synspunkter fra ”almindelige” borgere. Til dette kan for det første anføres, at dette hensyn er tilgodeset i anden interviewrunde, der er udvidet med 8 personer fra den miljø-økonomiske spørgeskemaundersøgelse, der bygger på tilfældigt udvalgte indbyggere i regionen.

For det andet har anden interviewrunde vist, at det i første omgang, når man skal udforske et nyt område, hvor der ikke i forvejen er megen viden, er hensigtsmæssigt at udvælge personer, som har dannet sig en holdning til sagen og kan komme med mange input til analysen. Der er tale om personer, som enten fagligt eller privat har været interesseret i sagen fra starten, og tidligt har dannet sig en holdning til den. Det betyder også, at de har fulgt med i forløbet og på den måde kan bidrage med mange informationer.

I begge interviewrunder er interviewpersonerne udvalgt således, at både positive og negative holdninger til parken er blevet repræsenteret. I anden runde har det derudover været muligt at sikre en større geografisk spredning fra det betydelige område, der kan se havmølleparken: fra Sydfalsters vestkyst, kyststrækningen ud til Guldborgsund syd for Nykøbing Falster, over til en stor del af Lollands sydkyst.

Et væsentligt formål med analysen er at identificere eventuelle holdningsændringer og årsager hertil. Det betyder, at 10 af de 12 personer fra første runde er interviewet igen i anden runde. Dertil kommer 10 nye personer, hvoraf 2 personer repræsenterer en erhvervsinteresse i sagen, nemlig turismen. Dette er til dels sket for at kunne drage paralleller mellem de to forløb ved Horns Rev og Nysted Havmøllepark.

De 20 personer fra anden runde fordeler sig således:

- Lokalpolitikere (3 personer),
- Embedsmænd i lokale og regionale myndigheder (2 personer)
- Repræsentanter for erhvervsmæssig interesse i sagen (2 personer),
- Repræsentant for interesseorganisationer, som har været involveret (1 person)
- Borgere, som offentligt har tilkendegivet deres holdning til parken (4 personer)
- Borgere, som har deltaget i den miljø-økonomiske spørgeskemaundersøgelse (8 personer).

I sidstnævnte gruppe er personerne ud over geografisk spredning udvalgt efter kriterierne køn, alder, og holdninger til havmølleparken. Således er der både tilhængere og modstandere samt personer, som kan betegnes som neutrale.

Den kvalitative tilgang betyder, at der er gennemført åbne interview ud fra en interviewguide med temaer, som vurderes at være centrale for forståelsen af, hvordan forløbet er blevet opfattet lokalt. Baggrunden for formuleringen af temaer er analysen af Lolland-Falster Folketidendes dækning, samt andre emner, som er kommet frem i de indledende interview ved Nysted og ved undersøgelse af det tilsvarende forløb ved Horns Rev Havmøllepark. Der er tale om temaer som historisk forløb, synet på vindenergi og vindmølleparken, natursyn og æstetik og holdninger til miljøspørgsmål. Interviewene har haft en varighed på ½ til 2 timer.

Der er fordele og ulemper ved den kvalitative metode: den væsentligste ulempe er naturligvis, at datamængden i det enkelte interview sætter begrænsninger for, hvor mange interview der kan indgå i undersøgelsen. Hvor den kvantitative metode fokuserer på udbredelse og antal, forsøger den kvalitative metode at gå i dybden og fokusere på mening (Thagaard 2004). Det indebærer, at det ikke er muligt at arbejde med repræsentativitet i en kvalitativ spørgeskemaundersøgelse. Ulemperne skulle gerne opvejes af fordele ved det metodiske valg: den kvalitative metode lægger op til at forstå virkeligheden på grundlag af interviewpersonernes opfattelse af den. Det sker ud fra en helhedsforståelse af problemstillingen. De åbne interview på baggrund af temaer gør det muligt at indfange forhold, som ikke var identificeret på forhånd. Det betyder, at den kvalitative metodetilgang er velegnet til at undersøge temaer, hvor der ikke i forvejen findes omfattende viden (Thagaard 2004).

Den manglende repræsentativitet søges i denne sammenhæng opvejet af det forhold, at den miljø-økonomiske undersøgelse har gjort det muligt at sammenholde de kvalitative resultater med kvantitative data. Den miljø-økonomiske undersøgelse omfatter en spørgeskemaundersøgelse af præferencer mht. havmølleparkers placering. Spørgeskemaet indeholdt en række baggrundsspørgsmål, som dels havde til hensigt at fastslå nogle mere grundlæggende holdninger til energi- og miljøforhold, dels kunne give oplysninger til brug for denne, kvalitative, sociologiske undersøgelse. Spørgeskemaundersøgelsen afdækker dels holdninger og præferencer hos befolkningen i området omkring de to havmølleparker, dels blandt befolkningen i Danmark generelt. Undersøgelsen indeholder derfor tre grupper: Nysted samplingen, Horns Rev samplingen og en national sampling.

For de to lokale grupper gælder, at der blev udsendt spørgeskemaer til 350 tilfældigt udvalgte personer i hvert lokalområde. Ved den nationale sampling blev udsendt spørgeskemaer til 700 tilfældigt udvalgte personer. Spørgeskemaerne blev udsendt i foråret 2004 (Ladenburg m.fl. 2005).

I det følgende vil resultater fra spørgeskemaundersøgelsen blive inddraget, hvor de kan bruges til enten at underbygge resultaterne fra de kvalitative interview eller kan bruges til perspektivering.

4.1.2 Skematisk oversigt

For at give læseren mulighed for at danne sig et overblik, præsenteres materialet indledningsvist i skematisk form. Skemaet viser, hvordan interviewpersonerne fordeler sig på en række variable. Bemærk at skemaet indeholder 22 personer, hvoraf kun 20 indgår i materialet i den anden interviewrunde:

Table 1 Skema over interviewpersoner i 2003 og 2004.

Interviewperson	Holdning til vindkraft	Medlem af vindmøllelaug	Holdning til parken tidligere	Holdning til parken 2004
Politiker	For	Ja	Tilhænger	Tilhænger
Politiker	For	Nej	Tilhænger	Tilhænger
Politiker	For	Nej	Skeptisk	Tilhænger
Embedsmand	Imod	( ) ⁵	Modstander	Modstander
Embedsmand	For	( )	Modstander	Modstander
Embedsmand	For	( )	Modstander	Ikke interviewet
Interesseorg.	For	Ja	Modstander	Modstander
Erhvervsinteresse	For	( )	Skeptisk	Tilhænger
Erhvervsinteresse	For	( )	Skeptisk	Tilhænger
Borger	For	Ja	Modstander	Modstander
Borger	For	Ja	Tilhænger	Ikke interviewet
Borger	For	Nej	Tilhænger	Tilhænger
Borger	For	Nej	Tilhænger	Accepterer
Borger	Imod	Nej	Modstander	Modstander
Borger	For	Nej	Modstander	Accepterer
Borger	For	Ja	Tilhænger	Tilhænger
Borger	For	Ja	Tilhænger	Tilhænger
Borger	For	Ja	Tilhænger	Tilhænger
Borger	For	Nej	Tilhænger	Tilhænger
Borger	For	Nej	Skeptisk	Modstander
Borger	For	Nej	Neutral	Skeptisk
Borger	Imod	Nej	Modstander	Modstander

Skemaet peger på nogle tendenser, som det er værd at knytte nogle generelle kommentarer til, inden materialet analyseres specifikt i forhold til havmølleparken. Det er ligeledes interessant at sætte resultaterne i relation til resultaterne fra den miljø-økonomiske undersøgelse:

⁵ For personer med ( ) i kolonnen vedr. Ejerskab af vindmølle gælder, at de ikke er blevet spurgt.

- **Stor opbakning til vindkraft**

Det er interessant at se, at der tilsyneladende er en stor tilslutning til vindkraft blandt deltagere i den kvalitative undersøgelse. Således er kun 3 af de i alt 22 interviewpersoner modstandere af vindkraft. Denne udbredte tilslutning til vindkraft bekræftes i spørgeskemaundersøgelsen: Deltagerne i de tre undersøgelser blev spurgt, hvilke energiformer, samfundet skal benytte sig af, for at sikre nedbringelsen af CO₂. I alle tre undersøgelser har over 80 % svaret vindkraft (Ladenburg m.fl. 2005, afsnit 6.1.2).

- **Modstand mod Nysted Havmøllepark**

Samtidig ses imidlertid også en udbredt modstand mod Nysted Havmøllepark i den kvalitative undersøgelse. Forklaringen herpå skal findes i, at flere af de interviewede finder, at det er en forkert placering til et principielt godt projekt. Spørgeskemaundersøgelsen kan ikke umiddelbart bruges som bekræftelse af en udbredt modstand i lokalområdet omkring Nysted for havmølleparkens placering, om end Nysted-undersøgelsen viser den største andel negative holdninger til havmølleparken.

Besvarelsene af spørgeskemaerne viser generelt en positiv holdning til de eksisterende havmølleparker:

I Nysted-undersøgelsen er hhv. 51 % og 33 % enten meget positive eller overvejende positive overfor Nysted Havmøllepark.

I Horns Rev- undersøgelsen er i alt 90 % placeret i disse to positive kategorier, mens tallet for den nationale undersøgelse er 86 %.

En svag indikator på en større modstand i Nysted området er således dels det lavere samlede antal positive holdninger her i forhold til de to andre (84 %), dels at de har en større andel af såvel ”overvejende negative” og ”meget negative” (Ladenburg m.fl. 2005, afsnit 6.3.1).

På trods af disse tal fra spørgeskemaundersøgelsen er der imidlertid ikke belæg for at afvise resultaterne fra de kvalitative interviews. Som omtalt blev der udsendt 350 spørgeskemaer ved begge lokale undersøgelser. Der er imidlertid tale om et geografisk større område i Nysted-undersøgelsen end i den kvalitative undersøgelse, der har koncentreret sig om områder, hvorfra havmølleparken er synlig. En nedbrydning af Nysted-undersøgelsen på postnumre viser, at der er stor forskel på holdninger for og imod havmølleparken i forskellige byer i området:

Som helhed erklærede 43 % af de adspurgte sig enige i, at ”havmøller bør placeres så de ikke kan ses fra kysten”. 57 % var uenige. Dette samlede resultat dækker imidlertid over, at der i Nysted Kommune er 12 personer enige i udsagnet, 15 personer uenige. Gedser er en anden kommune, som er direkte berørt af havmølleparken og hvorfra der også deltager personer i den kvalitative undersøgelse. Her ses en helt anderledes fordeling: her er 2 personer enige i udsagnet, 13 personer uenige. En tilsvarende fordeling ses blandt indbyggerne i Holeby, hvor 6 personer er enige i udsagnet, mens 21 personer er uenige. I Væggerløse erklærede 24 personer sig enige, 18 personer uenige. Nedbrydningen af materialet på de enkelte kommuner i området giver dog så små grupper, at der

fremkommer stor statistisk usikkerhed i materialet. Derfor kan man ikke bruge tallene direkte til be- eller afkræftelse af de kvalitative fund.

- **Hellere havmøller end landmøller**

Et tredje forhold, som kom frem i interviewene er, at mange personer i den kvalitative undersøgelse mente, at vindmøller hellere skal placeres på havet end på land. Mange fandt, at landskabet ikke kan bære flere landmøller, og de fleste angav, at det er en generel holdning på egnen. Det bekræftes til dels i spørgeskemaundersøgelsen, hvor flere var negative overfor udbygning af vindkraft på land end overfor de eksisterende landmøller. Igen ses at deltagere i Nysted-undersøgelsen (27 %) er mere negative end de to andre grupper. Det skyldes ikke mindst, at der er flere med en ”meget negativ” holdning i Nysted-undersøgelsen (Ladenburg m.fl. 2005, afsnit 6.2.2).

- **Andele i vindmøller**

Et fjerde interessant forhold, som fremgår af oversigten, er, at mange af de interviewede har eller har haft andele i vindmøller. Det giver anledning til en antagelse om, at der er stor interesse for vindkraft i regionen, og set i forhold til den kritik, man finder i materialet af den konkrete placering ved Rødsand, kan man sige, at der er en kvalitativ stillingtagen til placeringen af vindmøller: det er ikke et spørgsmål om enten eller, men en opfattelse af, at der findes bedre placeringer i amtet. Der er tilsyneladende ikke tale om den såkaldte NIMBY-effekt (Not-In-My-BackYard) hvor man mener, at anlægget bør placeres helt andre steder.

4.1.3 Analysens disposition

Formålet med analysen er dels at identificere holdninger til parken, dels identificere eventuelle holdningsændringer. På den baggrund er præsentationen af interviewmaterialet disponeret således:

1) Holdninger tidligere i forløbet.

Først præsenteres interviewpersonernes holdninger til parken tidligere i forløbet. Præsentationen af holdninger indledes med en gennemgang af begrundelserne for positive holdninger til parken, derefter præsenteres begrundelserne for negative holdninger til parken, og afsnittet afsluttes med en kort omtale af neutrale holdninger.

2) Holdninger i 2004.

Dernæst præsenteres holdninger til havmølleparken, således som de er kommet til udtryk i efteråret 2004. For 10 interviewpersoner er der som omtalt tale om geninterview, hvilket betyder, at de har tilkendegivet holdninger til parken på to forskellige tidspunkter i forløbet. De øvrige 10 er kun blevet interviewet en gang, i efteråret 2004, og de har selv skullet redegøre for tidligere holdninger.

3) Holdningsændringer.

På baggrund af præsentationen af holdningerne i 2003 og holdninger i 2004, et år efter parkens opførelse, analyseres i hvilket omfang der har været holdningsændringer, samt begrundelserne herfor.

4) Holdninger i lokalsamfundet.

Interviewpersoner er også blevet bedt om deres vurdering af holdninger i lokalområdet mere bredt. Hensigten har været at forsøge at opnå en bredere pejling på holdningerne. Heri ligger naturligvis nogle usikkerheder, idet de fleste vil tolke omverdenen i overensstemmelse med deres egne holdninger (Bourdieu 1990, Dahl 1997). Dertil kommer, at folk i mange tilfælde omgås personer, som i høj grad mener det samme som dem selv. Ikke desto mindre er tilkendegivelserne taget med for at brede perspektivet ud, samtidig med, at det viser, at det kan være meget vanskeligt at få et entydigt billede af processen og holdninger i lokalsamfundet undervejs.

5) Synspunkter på processen.

Uanset om man er tilhænger eller modstander af parken, er der fremkommet nogle kommentarer til og kritik af processens forløb, som er relevante at medtage. I et vist omfang vurderes det at have medvirket til en modstand mod planerne om havmølleparken tidligere i forløbet. Ikke så udtalt som tilfældet har været ved Horns Rev, men dog medvirkende. Derudover er det relevant at drage nytte af de erfaringer, der kan indhentes fra forløbet omkring Nysted Havmøllepark til brug for fremtidige etableringer af havmølleparker.

4.2 Holdninger til havmølleparken, før opførelsen

Forudsætningen for at identificere eventuelle forandringer i holdninger er naturligvis at søge at fastslå de holdninger, som eksisterede på et tidligere tidspunkt. Det er en opgave, som er forbundet med stor usikkerhed, idet det kan være vanskeligt at huske tilbage, ligesom efterrationaliseringer kan gøre sig gældende. Der er dog tale om et forløb, der er præget af stor grad af offentlighed og skriftlige udtalelser, hvilket kan bevirke, at forløbet erindres bedre end normalt. For de interviewpersoner, der deltog i første interviewrunde, kunne deres erindring om tidligere holdninger støtte sig til deres indlæg i den offentlige debat eller høringsrunde. Dertil kommer, at den interesse i sagen, som havde fået dem til at ytre sig, også betød, at de havde fulgt med i sagen. Det forholder sig anderledes med de 10 interviewpersoner, der i anden omgang er blevet udvalgt på baggrund af deres besvarelser af det miljø-økonomiske spørgeskema. Nogle har fulgt sagen nogle år, de fleste havde vanskeligt ved præcist at tidsfæste, hvornår de blev opmærksomme på, at der skulle etableres en havmøllepark. Andre er først blevet opmærksomme på sagen, da møllerne blev synlige. I det hele taget må man konstatere, at de nye interviewpersoner har svagere erindring om deres tidligere holdninger, end de første interviewpersoner, der som nævnt har været engageret i sagen længe, og har tilkendegivet deres holdning offentligt.

Næste usikkerhed i analyse er, hvornår man skal fastlægge tidspunktet for ”målingen” af holdninger tidligere i forløbet. Som de foregående kapitler har vist, er der tale om et forløb, der strækker sig over 6 år, før møller var synlige på havet. Der er ikke fastlagt noget bestemt tidspunkt, i stedet redegøres også for synspunkter, som blev imødegået i planlægningsprocessen med deraf følgende skiftende standpunkt hos interviewpersonen undervejs i processen.

4.2.1 Tilhængernes begrundelser

Blandt tilhængerne af Nysted Havmøllepark finder man følgende argumenter for deres positive holdning:

- **Forurening, CO₂-udslip og forsyningsikkerhed**

For tilhængerne har et væsentligt argument været, at parken producerer forureningsfri energi. Flere understregede, at de foretrækker vindmølleparken frem for kulkraft- eller atomkraftværker, som de opfatter som alternativet. A-kraft som alternativ står måske stærkere i bevidstheden i denne region pga. tilstedeværelsen af a-kraftværker i de østeuropæiske nabolande⁶. Der er forskel på, om interviewpersonerne ved argumentet om forureningsfri energi lægger vægt på forureningsformer som SO₂, NO_x og/eller CO₂. Der findes i denne gruppe personer, som bekymrer sig meget om drivhuseffekt, andre bestrider antagelserne om drivhuseffekt som følge af udledningen af CO₂. Man finder også tilkendegivelser om, at det er svært at forholde sig til problemstillingen og vanskeligt at afgøre, hvad man skal tro, fordi der hersker uenighed i den videnskabelige debat om emnet. Blandt tilhængerne var der enighed om, at det er ”sund fornuft” at bruge de vedvarende ressourcer som vind, sol og bølger. Flere fremhævede, at disse kilder ikke kan slippe op, hvilket nogle var bekymrede for vil ske med de fossile brændsler. De interviewpersoner, som relaterede parken til problemstillingen omkring CO₂, fremhævede, at Danmark har et globalt ansvar for at reducere landets udledning. En interviewperson anførte, at det er et svært dilemma mellem hensynet til naturen, særligt landskabet, og hensynet til miljøet, her CO₂-udledningen. Han mente, at man i et langsigtet perspektiv måtte prioritere miljøhensynet, hvorfor han var tilhænger af havmølleparken, på trods af mange overvejelser om de landskabelige konsekvenser.

- **Beskæftigelse, industripolitik og eksport**

Stort set alle tilhængere af parken fremhævede, at der ligger en stor dansk eksport inden for vindmølleproduktionen, og at danske vindmøllefirmaer er førende på verdensmarkedet og har et teknologisk forspring. Flere fandt det vigtigt at bevare denne førerposition. Det kan efter deres opfattelse indebære, at der opføres en havmøllepark, og at folk i et område ”må leve med” at have den ”uden for vinduet”, idet det bidrager til at fastholde forspringet. Flere fremhævede også, at der ligger mange arbejdspladser inden for området. Særligt nationalt, men også i regionen, hvor det blev påpeget, at Vestas’ vingefabrik har betydet meget for Nakskov.

---

⁶ Spørgeskemaundersøgelsen viser generel lille tilslutning til a-kraft: 6% i den nationale undersøgelse, 4% og 5% i hhv. Horns Rev- og Nysted-undersøgelsen (KVL, afsnit 6.1.2).

Hvad angår det teknologiske forspring, udtrykte flere en fascination over teknologien – at det kan lade sig gøre at rejse så store møller, og at de kan producere så meget. Blandt tilhængerne finder man flere, som generelt interesserer sig meget for vindkraft, og som fulgte arbejdet med at opføre havmølleparken meget nøje; de fandt det meget spændende, at man konkret kunne se, hvordan det foregik.

- **Andre overvejelser**

Flere tilhængere forholdt sig også til de synspunkter, som modstandere af parken havde fremført i debatten, ikke mindst i avisen. Det drejede sig særligt om argumenter om møllernes effekt på naturen og landskabet.

Hvad angår bekymringer om effekterne på naturen i form af fugle og sæler, var der blandt tilhængerne en udbredt tiltro til, at eksperternes vurderinger var korrekte, samt en tro på rationaliteten i beslutningen, således at der var taget hensyn til de forhold, som blev kritiseret fra anden side; sandvandring, kollisionsfare for fugle m.m..

Med hensyn til argumentet om landskabelige effekter, var der en større variation i synspunkter. Den ene pol består af det omtalte synspunkt om, at der er tale om et svært dilemma mellem hensynet til naturen og miljøet. I den anden pol finder man synspunktet, at en uberørt natur er en illusion, landskabet i Danmark er i dag menneskeskabt. Andre anførte, at havmølleparken er den pris man må betale, når man vil opretholde en moderne, energikrævende tilværelse. En forklaring på forskellen i den vægt, tilhængere og modstandere tillægger naturen kan være forskelle i natursyn, hvilket uddybes nedenfor.

Et andet forhold, som medvirker til forskellene i tilhængerens og modstanderes syn på parkens landskabelige effekter, er forskelle i opfattelsen af møllernes æstetik. Nogle tilhængere fandt ligefrem møllerne smukke. Andre havde en mere praktisk tilgang og mente, at møllerne kan tjene som pejlemærker for sejlere og fiskere samt på vejret. Fælles er, at tilhængerne ikke fandt mølletårn eller – vinger visuelt generende eller distraherende.

Det var også et gennemgående træk hos tilhængerne, at de stillede spørgsmålstegn ved den sociale og kulturelle proces, som umærkeligt fastsætter, hvad der er pænt, og hvad der er grimt. Der blev således stillet spørgsmålstegn ved konventionen om, at kirker er smukke. Andre spurgte retorisk, hvorfor man ikke hører en tilsvarende udbredt kritik af motorveje, broer og sendemaster ud fra et æstetisk, landskabeligt synspunkt.

4.2.2 Modstandernes begrundelser

Som omtalt er langt de fleste interviewpersoner tilhængere af vindkraft, kun 3 ud af 20 er imod. Det er også bemærkelsesværdigt, at mange af de interviewede tilkendegav, at de hellere ser vindmøllerne placeret på havet end på land. Mange var kritiske overfor landmøllernes effekter på landskabet og mente for det første, at der er for mange vindmøller i landskabet, for det andet at mange er placeret forkert. Det bekræftes af spørgeskemaundersøgelsen, hvor næsten 40 % af de adspurgte i Nysted-undersøgelsen mente, at landmøller har en negativ effekt på landskabet. Igen er der en større andel af negative holdninger i Nysted: i Horns

Rev undersøgelsen mente 35 %, at der var negative effekter, i den nationale undersøgelse var tallet 32 % (Ladenburg m.fl. 2005, afsnit 6.2.3).

På trods af den principielle tilslutning til vindkraft var 7 interviewpersoner i 2003 modstandere af havmølleparken pga. den konkrete placering. Begrundelserne var følgende:

- **Landskab og æstetik**

Som det blev påpeget i flere af de rapporter, som lå til grund for udpegningen af de fem mulige placeringer af havmølleparker, er de uforstyrrede vidder ved de danske kyster en højt værdsat værdi i den danske befolkning. Tabet af de åbne vidder ud over havet blev også beklaget af flere modstandere af parken. De anførte, at parken kunne og burde have været placeret længere fra kysten, hvor den ikke ville være så synlig og dermed forstyrrende for landskabsoplevelsen. Flere fremførte, at der før parkens opførelse var tale om et særegent og uberørt landskab, uden menneskelig indgriben.

Det er interessant at opholde sig lidt ved argumentet om et særegent landskab, idet et sådant synspunkt vil gøre sig gældende mange steder. Man finder det tilsvarende synspunkt blandt modstanderne af Horns Rev Havmøllepark. Der troede man ikke, at staten ”kunne finde på, at lægge en havmøllepark i det område”, og regnede med, at nogle af de andre forslag ville blive valgt i stedet. (Kuehn 2005). Modstanderne af Nysted Havmøllepark undrede sig på samme måde over, at staten kunne vælge at lægge parken ved Nysted/Rødsand. Begge tilfælde peger på, at en overordnet, national afvejning af hvilke kystlandskaber, som er mest velegnede til havmølleparker (Energistyrelsen 1994), ofte vil være i modstrid med lokale oplevelser af naturen i et område. Det skyldes, at oplevelser med naturen er tæt forbundet med identitetsdannelse. Det betyder videre, at offentlige myndigheders forvaltning af landskabet også er identitetsforvaltning (Bruun 2002). Bruun fremfører, at det kan ses i, at indgreb i den lokale natur ofte vækker stærke følelser og protester. Fordi lokal identitet er knyttet til naturen, opleves statsligt besluttede indgreb som et overgreb på den lokale identitet. Modstanden mod Nysted Havmøllepark kan også forstås i dette perspektiv.

Ud over at parken bryder oplevelsen af uendelighed over havet, anførte flere også, at møllernes tilstedeværelse i horisonten er generende og distraherende for selve naturoplevelsen. Der er forskel på, om interviewpersonerne finder mølletårnene eller vingerne generende, men der var enighed om, at møllerne i horisonten ”stjæler” opmærksomhed fra landskabet og naturen, som er formålet med, at interviewpersonerne er i naturen, og som de hellere ville kunne koncentrere sig om og nyde ved gå- eller cykelture langs kysten.

Ved den første interviewrunde i forsommeren 2003 var nogle af modstanderne og en enkelt tilhænger bekymrede for, hvorledes møllernes lyssætning ville påvirke landskabet. Som det vil fremgå i præsentationen af holdninger til parken i efteråret 2004 blev bekymringen blandt få til en mere udbredt kritik, da man lokalt havde fået erfaring med møllernes tilstedeværelse. Det er værd at bemærke, at de personer, som var bekymrede i 2003, før de konkrete erfaringer med møllernes lys, er medlemmer af DN. Man kan derfor antage, at de derigennem har fået kendskab til, at der ville komme lys på møllerne, men også at de lægger større vægt på naturens egne fænomener, som i dette tilfælde den mørke nat.

- **Natur**

Som det er fremgået i kapitel 2, har argumenterne om havmølleparkens negative effekter på fugle- og dyrelivet været fremdraget i høringerne, og nogle af interviewpersonerne lagde også vægt på dette som argument mod parken. Nogle udtrykte bekymring for sælernes levevilkår, mens andre antog, at de vil kunne vænne sig til det. Der var en mere udbredt bekymring for effekterne på fuglelivet. Ikke i form af kollision med møllerne, men som forstyrrende element i relation til trækruter og fourageringssteder.

- **Sejlerturisme**

Tidligt i forløbet var en af begrundelserne for modstand mod planerne, at parkens placering ville vanskeliggøre indsejlingen til Nysted Havn. Flere lokalpolitikere og en lokal embedsmand anførte, at dette forhold betød, at de i lighed med mange andre i kommunen var modstandere. Der er ikke megen sommerhusturisme i Nysted, men til gengæld en betydelig sejlerturisme, som er en væsentlig indtægt for kommunen. Frygten bestod i, at sejlere ville vælge andre havne i området, hvis indsejlingen uden om parken blev meget længere end den direkte rute. Nysted Kommune argumenterede i sine høringssvar imod planerne ud fra denne begrundelse, og det resulterede i, at parkens placering blev ændret, og der blev etableret en sejlroute imellem havmøllerne. For 2 af de interviewede lokalpolitikere betød ændringen, at de ikke længere var modstandere af planerne. Nogle af interviewpersonerne kritiserede, at kommunen lagde så stor vægt på dette argument frem for andre, så som det landskabelige. De mente, at ”luften dermed gik ud af kommunens protest”, da parken blev rykket.

- **Økonomi**

Ud over de ovenstående begrundelser, som relaterer til lokale forhold, fremførte nogle interviewpersoner også mere overordnede forhold som begrundelse for modstand. Det drejer sig om økonomiske forhold ved vindkraft. Dels i form af højere elpriser, hvilket er et forhold, som gentagende gange er blevet fremført i Lolland-Falster Folketidendes dækning, såvel af havmølleparken som af vindkraft generelt. Dette privatøkonomiske argument har været mere udbredt blandt interviewpersonerne end det andet aspekt, som er samfundsøkonomi. Én interviewperson begrundede sin modstand med, at vindkraft efter hans opfattelse er alt for dyrt samfundsøkonomisk. Han afviste således også det eksport- og beskæftigelsespolitiske argument, som mange tilhængere af havmølleparken lagde vægt på, og fandt, at man kunne have skabt arbejdspladser inden for andre sektorer meget billigere.

4.2.3 Neutrale holdninger

Ud over positive og negative holdninger til parken før dens opførelse, har udvidelsen af materialet med deltagere fra den miljø-økonomiske spørgekemaundersøgelse også bidraget med det, man kan kalde neutrale synspunkter. Flere af de interviewpersoner, som er kommet med i anden runde, tilkendegav, at de hverken var for eller imod parken, før opførelsen begyndte, og den dermed blev konkret for dem. De havde måske fulgt lidt med i avisens dækning af sagen, men havde ikke på den baggrund dannet sig en holdning til sagen.

4.3 Holdninger til parken – efteråret 2004

I efteråret 2004 blev der foretaget geninterview med 10 af de 12 personer, som deltog i første runde, samt yderligere 10 personer, hvoraf 8 er udvalgt efter deres besvarelse i den miljø-økonomiske spørgeskemaundersøgelse.

Oversigten viste, at der fortsat er mange tilhængere af parken. Der har været mindre bevægelser mellem grupperne, og der er kommet to nye grupper til af personer, som accepterer, har resigneret eller er skeptiske overfor parken. Holdningsændringerne vil blive belyst nedenfor, her skal først kort redegøres for argumenterne for at være enten tilhænger eller modstander af parken et år efter dens opførelse.

4.3.1 Tilhængerens synspunkter

For tilhængerne er det således, at havmøllerne fortsat opfattes positivt ud fra følgende overvejelser:

- hensynet til **forurening**, hvad enten det er CO₂-udslip eller andre former,
- **eksport og beskæftigelse**, om end flere i anden interviewrunde påpegede, at den lokale og regionale beskæftigelseseffekt har været begrænset, såvel ved mølleparkens opførelse som videre frem i driftsfasen. Adskillige pegede til gengæld på den regionale beskæftigelseseffekt, der ligger i Vestas' vingefabrik i Nakskov. De fleste tilhængere understregede også, at det er et vigtigt erhverv i landet som helhed og en vigtig eksport, samt at det er vigtigt, at Danmark holder fast i sin førerposition på vindmølleområdet. Flere lagde vægt på, at Nysted Havmøllepark kan fungere som et "udstillingsvindue" overfor resten af verden, og har bemærket, at der kommer mange besøgende dertil.
- **sund fornuft og forsyningssikkerhed** er blevet et mere fremtrædende aspekt ved havmølleparken i anden interviewrunde. Det skyldes, at det er forhold, som blev fremhævet af interviewpersoner, som er kommet med i anden runde. I forbindelse med argumentet om sund fornuft, fremhævede flere, at de også går ind for andre vedvarende energiformer. Det stemmer i øvrigt godt overens med resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen, hvor der i alle tre grupper er stor tilslutning til solenergi og i mindre grad biomasse. At forsyningssikkerhed er blevet mere fremtrædende kan skyldes, at spørgsmålet oplevedes mere påtrængende på tidspunktet for anden interviewrunde pga. tendenser til geopolitiske forandringer.
- den **teknologiske fascination** er ikke blevet mindre hos de tilhængere, der interesserer sig for vindkraft. Det gælder også for nye interviewpersoner i denne gruppe. En af dem så således på møllerne: "*Hvis man kan kalde det et monument, er det et monument på fremtiden.*" Det er kendetegnende for disse personer, at de har været opsøgende overfor aktiviteterne i forbindelse med opførelsen af parken og har talt med medarbejdere på projektet. Flere af dem har forsøgt at formidle de informationer, de på den måde har indhentet, til andre, som de har talt med om sagen.

4.3.2 Modstandernes synspunkter

For modstanderne gælder, at der ved anden interviewrunde var to primære argumenter mod parken. Heraf var det første det vigtigste:

- **Landskab og æstetik**

Flere modstandere af parken gav udtryk for, at de fortsat ærgrer sig over havmølleparken, når de ser den. For modstanderne er det fortsat et betydeligt indgreb i naturen, idet møllernes tilstedeværelse griber forstyrrende ind i naturoplevelsen. Møllerne har ødelagt de åbne vidder over havet, og flere sagde, at vingernes bevægelser er særligt forstyrrende, fordi bevægelsen tiltrækker øjet og trækker opmærksomheden bort fra den naturoplevelsen, de søger. Der er forskel på, hvorledes møllernes synlighed opleves. Nogle siger, at de er tydeligst i solskin. En mener, at malingen, som skulle gøre synligheden mindre, fungerer bedst i højt solskin. Flere pegede på, at transformatorstationen er meget skæmmende, og de har været overraskede over dens tilstedeværelse, da det ikke fremgik af VVM-redegørelsens visualisering. Et andet forhold, som har overrasket flere, er lyssætningen af møllerne. Som det er fremgået af præsentationen af synspunkter i første interviewrunde, var der på det tidspunkt nogle få interviewpersoner, som var bekymrede ved udsigten til lyset på møllerne i mørke, og de talte i den forbindelse om lysforurening. Lyssætningen er kommet som en overraskelse for de fleste øvrige interviewpersoner, og der var en udbredt kritik af den. En undrede sig over, at der er brugt så mange penge på at mindske møllernes synlighed i dagslys, når de er så synlige i mørke. Det blev også fremhævet af flere, at møllerne kan ses på længere afstand i mørke: op til 15 km.

Et par interviewpersoner i denne gruppe anfægtede, at der efter deres mening er taget stort hensyn til dyr og fugle i planlægningen og beslutningen om havmølleparken, men der har ikke været en tilsvarende opmærksomhed på og hensyntagen til havmølleparkens effekt på de mennesker, der skal være nabo til den.

Som tidligere omtalt problematiserede flere tilhængere den æstetiske opfattelse hos modstandere af parken, som i løbet af årene er kommet til udtryk i debatten. Tilhængerne satte spørgsmålstejn ved, hvorfor vindmøller af mange opfattes som grimme og generende for landskabsoplevelsen, når der ikke på samme måde stilles spørgsmålstejn ved og rejses kritik af andre tekniske forandringer af landskabet så som motorveje, broer og sendemaster. Stillet over for dette spørgsmål tilkendegav flere kritikere, at de aldrig havde tænkt på disse tekniske anlæg på den måde, og nogle ræsonerede sig frem til, at det kan skyldes, at de forbindes med den enkeltes bekvemmelighed. Det samme gør sig ikke gældende for havmølleparken.

- **Naturen**

Flere modstandere af parken begrundede i første runde også deres modstand med bekymring for effekterne på fugle- og dyrelivet. I anden interviewrunde havde de ikke længere dette forbehold overfor parken, idet de har fulgt med i afrapporteringerne af miljøundersøgelserne, som viser, at parken ikke har negative virkninger på marsvin, sæler og fugle. Disse interviewpersoner har dels fået oplysninger fra interesseorganisationer som Dansk Ornitologisk Forening, dels

gennem dækningen i Lolland-Falster Folketidende. En af modstanderne fandt ligefrem, at et positivt forhold ved havmølleparken er, at den har foranlediget gennemførelsen af en lang række miljøundersøgelser, som ellers ikke ville være blevet gennemført. Dermed har parken bidraget til øget viden om naturen.

Til gengæld er der i anden interviewrunde fremkommet andre kritiske synspunkter fra to personer, som fastholdt deres egen bekymring om forholdene for sæler samt virkninger på havbunden. De har ikke været opmærksomme på afrapporteringerne og begrundede deres bekymring med egne fornemmelser.

Spørgeskemaundersøgelsen viser tilsvarende resultater: op mod 50 % i de tre undersøgelser erklærer sig neutrale på spørgsmålene om, hvorvidt havmølleparkerne har effekter på dyre- og fuglelivet. I Nysted-undersøgelsen tilkendegiver knapt 20 %, at det ved de ikke, mens ca. 20 % finder, at den har negative eller meget negative effekter på fugle- eller dyreliv (Ladenburg m.fl. 2005, afsnit 6.3.4).

- **Nye tekniske muligheder for andre placeringer af en havmøllepark**

Nogle modstandere fremførte, at de er blevet kritiske eller yderligere modstandere af parken i forhold til tidligere, da de erfarede, at det i den tid, beslutningsprocessen omkring Nysted Havmøllepark har taget, er blevet teknisk muligt at bygge havmøller på større vanddybder. Efter deres mening havde det således ikke været nødvendigt at bygge ved Rødsand og dermed ændre dette landskab.

4.4 Holdningsændringer

Efter at have præsenteret begrundelserne bag holdningerne til parken tidligere og i efteråret 2004 præsenteres nedenfor de holdningsændringer, som er fundet. Indledningsvist vises en grafisk fremstilling af bevægelserne i holdninger. I forhold til figur 1, som blev introduceret i indledningen til denne rapport, ses, at analysen af interview i området omkring Nysted Havmøllepark har vist, at det er utilstrækkeligt kun at operere med tre kategorier af holdninger: positiv, negativ og accept. Som omtalt har udvidelsen af kredsen af interviewpersoner identificeret en gruppe af neutrale holdninger før parkens opførelse. Derudover har den kvalitative tilgang vist, at man må nuancere de negative holdninger til dels at være modstandere, men også nogle, som alene er skeptiske:

Figur 3 Oversigt over bevægelser i holdninger til Nysted Havmøllepark

	Positiv	Accept	Neutral	Skeptisk	Negativ
2003 (i alt 22 personer)	9 personer	0 personer	1 person	4 personer	8 personer
2004 (i alt 20 personer)	10 personer	2 personer		1 person	7 personer

Det ses, at de to hovedgrupperinger af holdninger, hhv. tilhængere og modstandere af parken, er forholdsvis stabile over perioden. I hver gruppe har én person ændret holdning til parken, i begge tilfælde til at acceptere den i stedet for at være hhv. tilhænger og modstander. Inden for de tre andre grupper af hhv. accept af parken, neutral holdning eller skepsis er der til gengæld bevægelser til andre holdninger.

Det interessante er naturligvis årsagerne til disse bevægelser. Her viser analysen, at spørgsmålet om **æstetik** er altafgørende, selv om **hensynet til naturen** også optræder. Som omtalt ovenfor under præsentationen af begrundelserne, der er begrundet i æstetik, kan man opdele spørgsmålet om æstetik i møllernes udseende i dagslys og lyssætning af møllerne i mørke. Bevægelserne er begrundet i begge forhold:

1) Landskab og æstetik

- **Lyssætning**

En af de tidligere tilhængere har ændret holdning til nu at acceptere havmølleparken, fordi han på den ene side mener, at energiproduktion uden udledning af CO₂ er nødvendig, men omvendt finder, at lyssætningen af møllerne er et æstetisk problem. De konkrete erfaringer med møllernes tilstedeværelse i området har betydet, at han til forskel fra første interview har valgt naturhensynet frem for miljøhensynet i det, han tidligere kaldte 'det svære dilemma mellem natur og miljø'.

På samme vis har en anden interviewperson ændret holdning fra at acceptere parken til at være imod den. Den tidligere holdning var begrundet i en afvejning af, at parken på den ene side ville levere forureningsfri strøm, på den anden side fandt hun, at der var nogle usikkerheder omkring effekter på havbunden. Holdningsændringen er også i dette tilfælde begrundet i lyssætningen, som i mørke generer udsynet fra familiens hus. Hun var ikke på forhånd bekymret for forandring af udsigten, og hun har vænnet sig til at se på møllerne i dagslys og

finder det naturligt, at der sker forandringer i landskabet. Derimod kom det som en overraskelse, at der kom lys på møllerne. Overraskelse over lyssætningen er som omtalt udbredt blandt interviewpersonerne. Hun tilkendegav i øvrigt, at hun ville kunne acceptere parken, hvis lyssætningen på møllerne blev fjernet.

- **Møllerne i dagslys**

Man kan også finde en omvendt bevægelse:

Én interviewperson har ændret holdning fra at være modstander, da møllerne blev rejst, til at acceptere dem i dag. Det skyldes, at hun har vænnet sig til deres tilstedeværelse i horisonten. Også i dette tilfælde er der tale om en person, som kan se møllerne fra sit hus. Samtidig med tilvænningen anførte hun, at det er vigtigt med ren energi, og hun reflekterede over, at hun også måtte give et bidrag i form af forandret udsigt, hvis samfundet fortsat skal have højt energiforbrug uden forurening. På den anden side mente hun ikke, at hun og de øvrige beboere i området skulle bære hele byrden, hvilket uddybes nedenfor.

2) Naturen

Den anden egentlige holdningsændring er begrundet i bekymring for effekterne på dyrene. Interviewpersonen har således ændret holdning fra neutral til skeptisk, fordi hun er bekymret for dyrenes levesteder. Hun mener, at mennesker kan vænne sig til udsigten til møllerne, og det er samtidigt noget menneskebestemt og – skabt. Derimod er det en ændring af naturen, som dyrene påtvinges.

Ud over de egentlig holdningsændringer, som oversigten viser, er det også relevant at nævne nogle mindre ændringer inden for gruppen af tilhængere og modstandere:

Tilhængere

For nogle tilhængerne gjaldt, at de var blevet lidt forbeholdne i deres støtte til havmølleparken, fordi de syntes, det er et problem, at andre i lokalområdet er generet af lyssætningen i mørke. Den konkrete erfaring med havmølleparkens visuelle effekt har betydet en øget nuancering af synspunkterne og en tvivl i forhold til tidligere, 'skråsikre' holdninger. Det gjaldt også for deres holdning til udbygning med flere havmøller. Flere udtrykte tvivl om det hensigtsmæssige i at opføre flere, større møller så tæt ved kysten. En udtrykte det således, at man må evaluere havmølleparkens effekter på lokalområdet og vurdere, om området kan 'bære' flere møller. Andre interviewpersoner fra denne gruppe anførte i lighed med nogle modstandere, at Nysted og Horns Rev Havmølleparker har givet erfaring med opstilling af havmøller på små havdybder men dermed også forholdsvis tæt på kysten. Den næste generation møller må efter deres opfattelse væk fra de indre danske farvande og placeres i langt større afstand fra kysten. Modsat er der dog også fortsat tilhængere, som mener, at havmøllerne ikke har nogen negative visuelle effekter på landskabet, og at der ikke er problemer i en udbygning af havmølleparken.

Det er interessant at bemærke, at den konkrete erfaring med havmølleparkens visuelle virkning har betydet, at nogle sagde fra over for en udbygning. Analysen har således henledt opmærksomheden på, at der formentlig i mange tilfælde er en kløft mellem de møllestørrelser, teknologiens hurtige udvikling giver muligheder

for og menneskers opfattelse af og forestillinger om møllernes udseende og virkning i landskabet. Da folk tog stilling til planerne om opstilling af havvindmøller, havde de formentlig nogle forestillinger om møllernes størrelse og dermed virkning i landskabet, som var dannet på baggrund af erfaring med de vindmøller, man kender fra land.

Et andet forbehold, som nævnes af flere tilhængere, var en opstået tvivl om vindmøllernes miljøbelastning i en større livscyklusbetragtning. Flere efterlyste oplysninger, som dels kan dokumentere ressourceregnskabet i forhold til produktion, transport og opstilling af møllerne, men også oplysninger om bortskaffelse af materialer til sin tid.

Modstandere

Der kan også iagttages mindre forandringer i nogle modstanderes holdninger. Her er tendensen imidlertid ikke en tvivl om standpunktet, men snarere en styrkelse af deres kritik af parken. Således tilkendegav nogle modstandere af parken, at deres modstand var blevet yderligere forstærket af, at det efter deres mening i løbet af beslutningsprocessen omkring Nysted Havmøllepark blev teknologisk muligt at bygge på større havdybder, således at placeringen ved Rødsand ikke længere havde været nødvendig.

Holdningsdannelse

Det sidste punkt, som skal fremdrages omkring holdningsændringer, er en nuancering af spørgsmålet om *ændring* af holdning. En af de interviewpersoner, som først var blevet opmærksom på møllerne, da de begyndte at blive synlige i horisonten, rettede opmærksomheden mod, at der i nogle tilfælde er tale om, at man først danner en holdning, når møllerne kommer. I dette tilfælde begyndte naboerne at tale om havmølleparken, da møllerne begyndte at blive synlige i horisonten. Der blev udtrykt nervøsitet for huspriserne, og generelt var stemningen, at havmølleparken burde ligge et andet sted. Et år efter opførelsen er den ikke længere et diskussionsemne. Interviewpersonen udtrykte holdningsdannelsen således:

”Jeg har fået en holdning til vindenergi, og på den måde har den en opdragende funktion. Som udgangspunkt mener man, at det ikke skal være meget forurenende med kul, men man har ikke tænkt så meget over, hvad det skal være, men det kommer man pludselig til, når det kommer tæt på.”

Vedkommende har fået en interesse for vindenergi og fulgte nu med i omtalen i avisen, hvorimod de sider før blev sprunget over.

At erfaringen med møllerne fører til *dannelsen* af en holdning kan også antages at betyde en større opmærksomhed overfor nye initiativer mht. vindmøller. Således tilkendegav en af de nye interviewpersoner, som er modstander af parken, at hun havde været mere opmærksom på screeningen i eftersommeren 2004 af en udbygning af havmølleparken, end hun havde været i den tidligere runde. En lokalpolitiker vurderede tilsvarende, at flere i lokalbefolkningen ville være negative i 2004 til planerne om flere møller end ved første fase pga. erfaringer med lyssætningen af møllerne.

Flere interviewpersoner reflekterede i øvrigt over, om en udbygning af Nysted Havmøllepark er at foretrække frem for andre placeringer. Afvejningen lå hos de enkelte personer mellem synspunktet ”vi har taget vores del, nu må andre tage noget også” overfor ”nu har de ødelagt vores landskab, så kan de lige så godt bygge videre i stedet for at ødelægge andre steder.” Der var ingen konklusion på de enkelte interviewpersoners refleksioner, men følgende citat rammer måske essensen meget godt:

”Jeg må ikke klage, det kan jeg ikke tillade mig. Jeg kan ikke både sige, at jeg vil have noget miljøvenligt energi og vil kunne bruge den energi, jeg har brug for, og samtidig sige, at jeg ikke vil lægge noget til. Men jeg vil ikke lægge baghave til det hele. Det skal fordeles, så det, vi skal kigge på, bliver til at acceptere og få ind i vores hverdag. Hvis det kan blive en del af vores, uden at vi har gjort meget for det, kan det også blive det for andre, når de først står i det.”

4.5 Tolkninger af holdninger i lokalområdet

Som omtalt er interviewpersonerne også blevet spurgt om deres indtryk af holdninger mere bredt i lokalområdet og deres forklaringer på hhv. positive og negative holdninger.

Indledningsvist kan der knyttes tre overordnede kommentarer til de informationer, interviewpersonerne har givet om holdningerne i byen:

- 1) Som tendens tilkendegav interviewpersonerne mest at høre udsagn fra andre i lokalområdet, som stemte overens med deres egen holdning. Det kan skyldes to forhold. Dels at deres holdning til parken er kendt af andre, og at de derfor modtager tilkendegivelser, der er i overensstemmelse med den holdning, de er kendt for. Det er formentlig de færreste, der indleder en debat om havmøllerne. Dels at interviewpersonerne har foretaget en sortering eller tolkning af de kommentarer, de har modtaget, som har bestyrket dem i deres syn på parken.
- 2) Havmølleparken var tilsyneladende ikke længere et samtaleemne blandt folk i efteråret 2004, hverken i Nysted eller Gedser. Det var i følge interviewpersonerne et emne i Nysted i forbindelse med første interviewrunde i forsommeren 2003 under parkens opførelse. På det tidspunkt var der efter sigende også mange i Gedser, der fulgte arbejdet med opførelsen. I lighed med antagelserne om begrænset dækningskapacitet i medier, kan man antage, at der også er en begrænset kapacitet for forskellige emner i en lokal ”debat”. Flere interviewpersoner tilkendegav, at der var kommet nye emner til i de to byer: i Nysted var byens borgere i følge interviewpersonerne optagede af planerne om et vindoplevelsescenter; i Gedser var opmærksomheden rettet mod nedlæggelse af den lokale skole og oprettelsen af en friskole i byen til erstatning.
- 3) Der er tilsyneladende forskel på modtagelsen af parken og planerne i Nysted og Gedser. De to byer er de eneste større byområder på den kyststrækning fra Gedser op langs Falsters vestkyst til sydkysten af Lolland fra Vantore til Holeby, hvorfra havmølleparken er synlig. Det er i

øvrigt en strækning med meget forskellig bebyggelse fra landbrugsejendomme til eksklusive helårs- og fritidshuse. Såvel informationer fra interviewpersoner i de to byer som dækningen på de lokale sider i Lolland-Falster Folketidende tyder på en meget forskellig modtagelse de to steder. De kritiske røster har været i Nysted, hvorimod der tilsyneladende ikke har været tilsvarende kritik af parken i Gedser. Det kan skyldes, at parken i Gedser er blevet forbundet med aktivitet og beskæftigelse, hvilket ellers har manglet i en årrække. Men også at byen, som en af interviewpersonerne fra byen forklarede, har 'vand på tre sider'. Den uforstyrrede udsigt over havet er derfor lettere at finde der end i Nysted.

Tolkningerne af holdninger i lokalområdet i første interviewrunde var, at der ikke var særligt mange modstandere i Gedser, hvorimod det blev vurderet, at der var flere i Nysted. Der var, som en udtrykte det, "murren i krogene", men ikke så meget, at det blev til samlede, skriftlige protester. Flere interviewpersoner vurderede, at der var udbredt skepsis blandt befolkningen i Nysted, fordi der er en udbredt frygt for forandringer. Det er sådan set ligegyldigt hvad. Flere anførte også, at det kunne hænge sammen med, at det var svært at forestille sig, hvordan møllerne ville se ud. Der er fundet den tilsvarende forklaring på modstanden ved Horns Rev Havmøllepark.

Derudover var der i følge en interviewperson stor modstand blandt fritidsfiskerne i Nysted. Der var frygt for, at fiskene ville forsvinde som følge af magnetisk stråling fra kablet. En lokalpolitiker mødte bekymring fra få sommerhusejere, som var bange for, at turisterne ikke mere ville leje sommerhuse som følge af den ændrede udsigt. Nogle har også hørt enkelte husejere udtrykke bekymring for faldende huspriser, men det har ikke været et generelt samtaleemne i området, således som det har i forbindelse med Horns Rev Havmøllepark.

Som omtalt er al snak om parken tilsyneladende forstummet i Gedser i efteråret 2004. I Nysted vurderede de fleste interviewpersoner, at man generelt har vænnet sig til parkens tilstedeværelse i dagslys. I lighed med forløbet ved Horns Rev Havmøllepark kan man således konstatere, at tiden og dermed tilvænning tilsyneladende for mange kan ændre holdningerne i retning af accept.

Noget andet er lyssætningen af møllerne i mørke, hvilket medvirker til negative opfattelser. Flere vurderede, at accepten ville være meget udbredt, hvis lyset blev fjernet. De lokale politikere vurderede, at der fortsat er nogle modstandere, men politikere og embedsmænd har kun kendskab til utilfredsheden gennem mundtlige tilkendegivelser. Kommunen havde ikke modtaget nogen skriftlige klager på tidspunktet for interviewene.

Nogle interviewpersoner tilkendegav, at skepsissen er blevet afløst af lidt stolthed over at have det, flere i byen kalder "verdens største *synlige* havmøllepark".

4.6 Forskellige natursyn

En af nøglerne til at forstå de forskellige reaktionerne på parken er forskelle i natursyn. Forskellige mennesker har forskelligt natursyn, afhængigt af bl.a. opvækst, bosætning, uddannelse og arbejde (Fink 2002; Hansen 2002; Bruun 2002; Agger m.fl. 2003:17). De forskellige natursyn benævnes forskelligt, men i

denne sammenhæng er det relevant at pege på syn på naturen som *det uberørte, det vilde, det nyttige (den produktive naturopfattelse)*, samt naturopfattelser som *som den grønne i modsætning til den mekaniske og teknologiske; den æstetiske og den rekreative*. I materialet er flere af disse natursyn repræsenteret:

Flere personer tilkendegav, at naturen betyder meget for dem, og de fortalte, at de havde 'lært naturen at kende', da de var børn, hvor den blev formidlet til dem af andre børn og voksne. For dem drejer det sig om brug af naturen til rekreative formål som gå- og cykelture.

Tal fra spørgeskemaundersøgelsen viser en stor brug af naturen blandt respondenterne i Nysted-undersøgelsen: 61 % tilkendegav at komme ved stranden en til flere gange om ugen i sommerperioden. Om vinteren er tallet 34 %. Det er betydeligt højere end i de to andre grupper: I Horns Rev-undersøgelsen er de tilsvarende tal for sommer og vinter hhv. 39 % og 14 %. I den nationale undersøgelse er tallene hhv. 45 % og 10 %.⁷

Det natursyn, interviewpersonerne tilkendegav, indeholder aspekter af både det uberørte og det rekreative og æstetiske syn på naturen. Men udsagn fra disse interviewpersoner tyder også på, at de ønskede den oprindelige natur bevaret som modsætning til en mekanisk og teknologisk natur.

Blandt tilhængerne finder man dels landmænd, dels en fritidsfisker. De var repræsentanter for det nyttige natursyn. Som en landmand formulerede det, så går han ikke så højt op i landskabet. "*Jeg kører derude hver dag, så tænker man ikke så meget over det.*". For hans skyld "*må de plante hele Østersøen til (med havvindmøller, SK)*".

Derudover var der andre tilhængere, som man kan tilskrive en rekreativ naturopfattelse, men altså ikke så udtalt, at møllerne generer deres naturoplevelse.

En anden forskel i natursyn, som flere interviewpersoner har fremført, når de har fået refereret holdninger fra andre om, at havmølleparken har ødelagt landskabet, er en skelnen mellem en statisk og en dynamisk opfattelse af naturen. Tilhængere tilkendegav, at landskabet ikke er et Morten Korch-landskab; det skal være en del af det moderne samfund og de anlæg, der er nødvendige i den forbindelse.

Et ideelt syn på naturen kan forklare modstanden i nogle tilfælde, og nogle interviewpersoner mente, at det fx gælder for mange tilflyttere. Heroverfor argumenterede nogle modstandere, at ønsket ikke var en statisk natur, men at friholde visse, særegne dele af landskabet, således at man ikke får det, de kaldte tekniske landskaber overalt.

4.7 Synspunkter på processen

Analysen af forløbet med Horns Rev Havmøllepark viste, at den måde, processen var forløbet med et meget centralt styret projekt og en lokal oplevelse af tilsidesættelse i beslutningsprocessen, var medvirkende til at skabe lokal modstand mod projektet (Kuehn 2005). Interviewene ved Nysted har ikke

---

⁷ Der er tale om særkørsler.

afdækket en tilsvarende modstand, som er begrundet i sagens forløb, om end nogle modstandere påpegede, at modstanden til dels var begrundet i eller blev forstærket af, at det efter deres mening i løbet af beslutningsprocessen blev teknisk muligt at bygge på større vanddybder, hvorved man kunne have skånet området ved Rødsand. Til gengæld er det vigtigt at være opmærksom på, at erfaringerne med beslutningsprocessen i nogle tilfælde er begrundelsen for at være imod en udbygning af parken.

At processen kun i meget begrænset omfang har været årsag til lokal modstand, betyder imidlertid ikke, at der ikke er fremkommet kritik. Kritikken er blevet fremsat af såvel tilhængere som modstandere af parken og præsenteres derfor på tværs af disse holdninger efter tematisk opdeling. Der er kritik på flere niveauer: dels i forhold til de centrale myndigheder og den overordnede politiske proces, dels i forhold til de lokale myndigheders håndtering af sagen. Der er også fremkommet synspunkter på opførelsen af havmølleparken, som kan tjene til en nyttig sammenstilling med den forudgående beslutningsproces. Derudover er der fremsat synspunkter på det lokale engagement i sagen, hvilket kan være med til at give forklaringer på dele af forløbet, og endelig er der fra de fleste interviewpersoner kommet synspunkter på og gode råd til informationsindsatsen.

Synspunkterne på processen er opdelt i følgende punkter:

- Beslutningsprocessen: dels den eksterne del i forhold til de centrale myndigheder, dels den interne del i Nysted og Sydfalster kommuner.
- VVM-redegørelsen, herunder visualiseringen.
- Opførelsen af havmølleparken.
- Lokalt engagement i sagen.
- Information.

4.7.1 Beslutningsprocessen

Når det drejer sig om synspunkter på beslutningsprocessen, kommer de hovedsageligt fra de interviewpersoner, som deltog i første interviewrunde, og som i høj grad har deltaget i processen, enten som embedsmand, politiker eller ved at engagere sig offentligt i debatten og indgive indsigelser. En interviewperson fra anden runde karakteriserede det som *”en større politik sag, men menigmand engagerede sig nok knapt så meget”*.

Der var enighed om, at det var et meget centralt styret projekt, men der er forskel på holdningerne til det. Nogle fandt, at det var naturligt, og at det må være på den måde, når der skal træffes store beslutninger som denne. I sådanne sager ville det ikke nytte med fx folkeafstemninger, for så ville det aldrig blive gennemført. På den anden side blev det dog fremført, at der skulle orienteres grundigt om beslutningen og baggrunden for den. Andre, især lokalpolitikere og embedsmænd, som har været tæt på processen, kritiserede, at det var noget, som var besluttet et andet sted og blev *”trukket ned over lokalområdet udefra”*, uden at man lokalt havde nogen indflydelse på indholdet. En formulerede det som, at man i kommunen var oppe mod nogle, *”der ikke er til at forhandle med”*. En anden gav

udtryk for en frustration over, at det var uigennemskueligt, hvor beslutningen blev taget: om det var i det administrative eller politiske system. Derfor oplevedes det også uklart, hvem modparten var. I kommunen ville man gerne have været involveret tidligere i beslutningsprocessen, således at man havde været inddraget i den konkrete tilrettelæggelse og kunne have bidraget med lokal viden. I den forbindelse blev det påpeget, at formen er vigtig: om det er dialog eller envejskommunikation.

Kritikken af at kommunen ikke blev inddraget i processen for at bidrage med dens viden om lokale forhold finder man tilsvarende ved Horns Rev Havmøllepark, og der er tale om et alment modsætningsforhold, som er værd at uddybe. Modsætningsforholdet ses også i andre projekter, og kan kort sammenfattes således (Svennevig og Clausen 2002): "Lokal viden" er det, som lokale ved om konkrete forhold i området. Den bygger i høj grad på erfaringer, som man enten selv har draget om forholdene eller har fået videregivet fra andre. Den er lokal i den forstand, at den ikke nødvendigvis er almen gyldig. Det er til gengæld eksperternes viden, som er generel og objektiv. I mødet mellem de to vidensformer kommer den lokale viden tit til kort, da den ikke kan dokumenteres på samme måde som den videnskabelige viden.

Flere interviewpersoner kritiserede også, at det økonomiske hensyn har vejet tungere end hensynet til naturen, her ikke mindst landskabet. Det blev antaget, at det økonomiske fortrin både betød valg af en placering på lav vanddybde og en placering i nærheden af det eksisterende transmissionsnet. Det var antagelsen, at placeringen ved Rødsand frem for andre forslag om placeringer blev valgt ud fra begge hensyn. Flere pegede på, at etableringen af en havmøllepark er en så langsigtet investering, at man samfundsmæssigt burde have betalt merinvesteringen, som havde sikret, at der blev taget hensyn til landskabet ved en mere kystfjern placering. Det er en holdning, som ikke deles af respondenterne i de tre undersøgelser: 76 % af de adspurgte i Nysted-undersøgelsen er enige i, at "havmøller bør placeres der, hvor de kan producere den billigste el"; 22 % var uenige. De tilsvarende tal for Horns Rev er 68 % enige, 24 % uenige. I den nationale undersøgelse er tallene 70 % enige, 26 % uenige. Det er i den forbindelse relevant at bemærke, at det kvalitative interview netop giver mulighed for at belyse komplekse problemstillinger og belyse billig el overfor naturbevarelse.

I forbindelse med beslutningsprocessen blev der også udtrykt utilfredshed fra personer, som havde stået på siden af beslutningen i de to kommuner. Der er forskel på baggrunden for kritikken, men indholdet er enslydende:

I Nysted kom kritikken fra nogle modstandere af parken, som mente, at kommunen havde fokuseret for ensidigt på sejlforhold og ikke havde tilstrækkeligt udsyn til at fokusere på de landskabelige effekter.

I Gedser kom kritikken fra en tilhænger af parken, som mente, at kommunen havde været for afvisende overfor planerne og ikke havde haft udsyn nok til at se de muligheder, planerne rummede for området i form af arbejdspladser og aktivitet.

Kritikkens indhold gik dog i begge tilfælde på, at processen blev kørt alt for snævert i kommunen. Fra begge sider blev anført, at diskussionen skulle have

været bredt mere ud til borgere i kommunerne. Der blev bl.a. udtrykt ønske om, at der var blevet afholdt borgermøder med information om planerne. Det blev fra modstandernes side anført, at det ville have været lettere for 'almindelige borgere' at komme til orde med en eventuel kritik af parken på et møde frem for at skulle indgive skriftlige indsigelser. I lighed med forløbet omkring Horns Rev Havmøllepark tilkendegav lokalpolitikere fra Nysted Kommune, at kommunen ikke følte en forpligtelse til at informere, da det ikke var deres projekt. Dertil kom, at der ikke var nogen grund til at indhente borgernes synspunkter, fordi kommunen havde fået at vide, at dens mening ikke talte, for beslutningskompetencen lå et andet sted. Samtidig frygtede politikerne, at de ville blive gjort ansvarlige for planerne, hvis de indbød til orienteringsmøde. Spørgsmålet om, hvor snævert eller bredt debatten er blevet ført, bliver yderligere interessant i lyset af, at flere embedsmænd tilkendegav, at lokale og regionale myndigheders holdning og strategi blev fastlagt i en meget snæver kreds bestående af embedsmænd og eventuelt få politikere.

4.7.2 VVM-redegørelsen.

Synspunkterne på VVM-redegørelsen kommer primært fra de interviewpersoner, der politisk eller fagligt har behandlet sagen, eller fra personer, som gennem medlemskab af DN har medvirket i høringsrunden. Synspunkterne kan opdeles i to: dels synspunkter på selve redegørelsen, dels forventninger til VVM-redegørelsen som planlægningsmæssigt redskab:

Hvad angår det første punkt, mente flere, at der er tale om en imponerende og gennemarbejdet redegørelse. Der er naturligvis tale om et meget fagligt produkt, hvilket kan være medvirkende til et af de fænomener, som blev kritiseret i forbindelse med offentlighedsfasen. Således kritiserede flere modstandere, at det kræver en høj faglig viden at sætte sig ind i stoffet og kunne forholde sig til det. Flere interviewpersoner tilkendegav, at det også havde været en vanskelig opgave for DN's lokalkomitee, og at de havde måttet hente hjælp ude fra til at tolke materialet. Flere mente, at den meget tekniske form havde afholdt mange fra at komme med indsigelser, fordi de ikke kunne kommunikere på samme faglige måde.

Det fører over i den anden del af kritikken, som vedrører VVM-processen. Flere kritiserede, at det ikke var muligt at ændre noget på trods af fagligt gennemarbejdede høringssvar, der påpegede problemer i projektet. En talte således om "skindemokrati". De fleste, som var involverede i høringsprocessen, tilkendegav et indtryk af, at beslutningen var taget på forhånd, og at indsigelser ikke kunne forandre noget. Det er især synspunktet fra de private, som gjorde indsigelser. De gjorde det "for deres egen samvittigheds skyld", eller for at "staten ikke skulle have for let spil". Forstået på den måde, at beslutningen ikke skulle kunne legitimeres med, at der ikke havde været protester.

Der blev også rejst kritik af, at staten har en dobbeltinteresse i VVM-arbejdet. På den ene side stillede de centrale myndigheder krav om udarbejdelse af VVM-redegørelsen, på den anden side skulle de vurdere indholdet og havde samtidig en interesse i hurtigt at igangsætte opførelsen af havmølleparker. Det blev også kritiseret, at VVM-redegørelsen splitter sagen op i en række enkeltdele: effekter på fugle, fisk, sæler, marsvin, havbund etc. Sådanne enkelt effekter kan

tilbagevises. Der bliver derimod ikke tænkt i helheder, og et helhedsargument som ødelæggelse af landskabet har ingen vægt.

Et led i VVM-redegørelsen er en visualisering af havmølleparken. Der er større kendskab til denne del af VVM-redegørelsen blandt de interviewpersoner, der ikke har et fagligt, politisk eller græsrodsengagement i sagen end til den faglige del. Nogle havde lagt mærke til visualiseringen i Lolland-Falster Folketidende, andre havde set materialet i informationscentret på Nysted Havn eller ved udstillingen i Gedser. Mange interviewpersoner forholdt sig til visualiseringen. Der er en tendens til, at kritikken af visualiseringen var blevet mere udbredt og skærpet fra 2003 til 2004. Det må tilskrives, at der i 2004 var opnået flere erfaringer med, hvorledes havmølleparken fremstår. I 2003, hvor nogle få møller var blevet rejst på tidspunktet for interviewene, mente nogle interviewpersoner, at møllerne synede mindre i virkeligheden end på visualiseringerne. Andre konstaterede blot, at der var en forskel, og tilskrev det fx, at møllerne var større end det, visualiseringen opererede med. I 2004 var der over en bred kam enighed om, at møllerne var mere tydelige i virkeligheden. Der var ikke længere tale om en konstatering, men hos flere en frustration og synspunkter som, at man ”er blevet snydt”. Der var dog også synspunkter om, at forskellen mellem visualiseringen og virkeligheden ikke var udtryk for manipulation, men skyldes at man ikke kan ramme virkeligheden, fordi den er så forskellig, fra dag til dag og henover dagen. Derudover var der fra flere sider kritik af, at visualiseringen ikke havde informeret om lyssætningen. Tilsvarende var der kritik af, at transformatorstationen ikke var fremgået af visualiseringen. Nogle fremførte, at den store sorte klods er mere synlig end møllerne. Nogle mente, at det var ”fordækt”, og at der havde været en ”skjult dagsorden”, når den og lyssætningen ikke fremgik af visualiseringen. En lokalpolitiker fremførte, at hvis man vil have folk til at tage godt imod noget nyt, må man være oprigtig. Det havde efter hans mening ikke været tilfældet, når der ikke var blevet gjort opmærksom på lyssætningen.

4.7.3 Opførelsen af havmølleparken.

Hvor der er udbredt kritik af beslutningsprocessen, er der til gengæld udbredt tilfredshed med forløbet omkring opførelsen af havmølleparken. Såvel fra de embedsmænd og lokalpolitikere, som har samarbejdet med bygherren, som fra private. Der er enighed om, at det har været en åben proces, hvor der er blevet lyttet til lokale ønsker. Det gælder både i Gedser i forbindelse med arbejdet på havnen og i Nysted ved beslutningen om i landføring af kablet. De berørte kommuner blev inviteret til at deltage i en arbejdsgruppe og inddraget og informeret om etaperne, således at de kunne informere videre til byens borgere m.m.. Fra private blev der ligeledes udtrykt stor tilfredshed med informationsniveauet undervejs. Flere interviewpersoner fortalte også, at man kunne få god information, hvis man talte med de medarbejdere, som deltog, bl.a. i kabellægningen. Nogle af de interviewede fra Gedser udtrykte derudover tilfredshed med, at arbejdet havde ført til forbedringer af området ved lystbådehavnen og stranden.

4.7.4 Lokalt engagement

Som omtalt tidligere må man skelne mellem det lokale forløb i Nysted og Gedser. I Gedser blev der tilsyneladende ikke udtrykt utilfredshed offentligt. Det blev der til gengæld i Nysted. Det indtryk, interviewpersonerne gav af forløbet, er, at der ikke var folkelig debat, men snarere snak. Også i denne sag var der imidlertid forskel på snak og handling. Som en af interviewpersonerne udtrykte det, blev der talt om sagen ”mand og mand imellem”, og det generelle indtryk blandt interviewpersonerne med tilknytning til Nysted er, at mange mennesker har forholdt sig til parken, efter den blev konkret. Ikke nødvendigvis ud fra en negativ opfattelse.

Der er forskellige forklaringer på det ringe omfang af skriftlige protester: tilhængerne tog det i høj grad som udtryk for, at modstanden ikke var så stor, men det blev også forklaret med, at havmølleparken ikke blev oplevet som nærværende i hverdagen. Det kan også forklare den forskel, der har kunnet konstateres i protesterne omkring Nysted Havmøllepark og en skolelukning i kommunen i 1999. Skolelukningen kunne mobilisere ca. 1400 underskrifter. Havmølleparken fik tre private til at gøre indsigelser. En tilsvarende underskriftindsamling kunne måske have bragt et større antal modstandere frem, men i følge flere var utilfredsheden tilsyneladende ikke så stor, at nogle satte sig i spidsen for et sådant initiativ. En anden interviewperson forklarede forskellen på reaktionen på skolelukningen og planerne om havmølleparken med, at man i det første tilfælde ved, hvor beslutningen tages, og hvem man skal rette sin vrede og utilfredshed mod. Det ved man ikke i tilfældet med havmølleparken, og der opleves at være meget langt til Christiansborg.

Modstanderne har andre forklaringer på den manglende modstand. For det første at sagen var for abstrakt. Og det hænger måske sammen med en anden årsag: at man ikke har forståelse for naturens værdi. ”Mange oplever først, hvad der er gået tabt, når det er væk”. Heri ligger en antagelse om et forskelligt natursyn i lighed med den tidligere præsentation, og flere af modstanderne understregede også, at de satte stor pris på naturoplevelser, som parken efter deres mening har ødelagt.

Selv om der har været snak om parken ”mand og mand imellem”, tilkendegav interviewpersonerne som omtalt, at snakken er forstummet i begge byer et år efter parkens opførelse. Flere forklarede dette med, at emnet afløses af andre emner, og her kan man som omtalt drage en parallel til avisens dækning: der er begrænset dækningskapacitet for så vidt angår emner, der er til fælles diskussion i en by. Omvendt er det en af undersøgelsens antagelser, at snakken om forskellige emner har en vigtig social funktion til at skabe følelsen af at kende hinanden og dermed et fællesskab. På den måde kan snakken fungere som ’socialt kit’. Det betyder måske også, at man, som en lokalpolitiker forklarede det, ”kan tale en sag op og tale en sag ned”. Derfor kan man antage, at man på et givent tidspunkt, hvor sagen er et samtaleemne, kan finde flere synspunkter på parken end på andre tidspunkter. Personer med tilknytning til kommunen tilkendegav, at man ikke ønsker at fastholde et negativt billede af parken, fordi det kunne afholde turister fra at komme til byen. I stedet arbejder man med, hvordan man kan inddrage parken i ”den gode historie om byen”.

En interviewperson tilkendegav, at han fortsat forsøger at holde gang i en debat om havmølleparken. Han fandt, at det er vigtigt at forsøge at evaluere parken

lokalt, og derudover mente han, det er vigtigt at holde fast i en diskussion af naturen, og hvad vi gør ved den. Han fandt dog ikke den store interesse hos andre for emnet.

4.7.5 Information

Stort set alle interviewpersoner er enige om, at information om projektet er vigtig i alle dets faser. Både i den indledende, under opførelsen af parken og efterfølgende. En formulerede det som, at det er en ting, samfundet påtvinger området, så må der også medfølge en forpligtelse til at informere om det. Flere tilkendegav også, at det er vigtigt, at informationen er ærlig: såvel positive som negative forhold skal frem, således at folk kan tage stilling. Man opnår ikke større accept og forståelse ved at skjule forhold undervejs. Tværtimod, for de reelle forhold bliver synlige senere. Dermed risikerer man at skabe unødigt modstand på sigt. En tilkendegav, at der er behov for åbenhed, dialog og forklaringer.

Informationen inden opførelsen drejer sig om baggrunden for beslutningen og vurdering af de lokale effekter. Her kan man på baggrund af undersøgelsen konstatere, at der vil være behov for at oplyse om parkens effekter for lokalbefolkningen, dens visuelle effekt, effekten på naturen, samt evt. beskæftigelses-effekter. Flere interviewpersoner tilkendegav, at forpligtelsen til at varetage denne information må ligge hos staten.

Under og efter opførelsen ligger informationsforpligtelsen efter de fleste interviewpersoners opfattelse hos bygherren. Der var i det store hele tilfredshed med informationsindsatsen i dette forløb, men der manglede information om afprøvningen af lyset, som kom som et chok for mange. En efterlyste i den forbindelse ”rettidig information”. Der var også nogle, som efterlyste en mere målrettet information om resultaterne af overvågningsprogrammet. I den forbindelse fremførte en interviewperson, at formidling er vigtig, fordi den medvirker til accept. I hendes tilfælde har avisens formidling af undersøgelsesresultater betydet, at hun var blevet mere positiv overfor parken, fordi det er blevet dokumenteret, at den ikke har negative effekter på dyr og fugle. En anden interviewperson fremførte en tilsvarende vinkel på spørgsmålet om formidling, idet han mente, at information er afgørende for at mane noget af den uvidenhed, som giver anledning til modstand og skepsis, i jorden.

Selv om der blev efterlyst mere information, var flere interviewpersoner dog også inde på, at der er grænser. Man skal ikke gøre sig forestillinger om at nå ud til alle. Nogle vil lukke af, og flere mente, at folk også må vise lidt interesse selv. Hvad angår interessen, er der forskel på, hvor opsøgende interviewpersonerne har været for at få informationer. De fleste har fulgt med i avisens dækning, og mange har også fået informationer fra andre steder, så som informationscentret og ved at være opsøgende i forbindelse med etableringsarbejdet. Men der var få, som ikke læste avisen og som ikke har søgt information ad andre kanaler. En af dem udtrykte det således; *”Jeg regner med, at der har været masser af information, hvis man har villet det.”* De er derfor fx ikke informeret om formidlingen af undersøgelsesresultater om parkens effekter og en af dem fastholdt sin bekymring for dyrene.

Interviewpersonerne tilkendegav også synspunkter på, hvilke medier, som er hensigtsmæssige at bruge i en informationsindsats. Flere mente, at der må

afholdes borgermøder i den indledende fase, så folk har mulighed for at komme til orde med deres spørgsmål og eventuelle kritik. Hvad angår de senere faser, var der enighed om, at man ikke kan forlade sig på avisens dækning. Man er nødt til at tænke andre informationskanaler. Det kan være husstandsdelte pjecer, selv om flere var skeptiske overfor effekten. Derudover var der ønsker om at få det i tv, selvom der også var en erkendelse af, at det er vanskeligt at få sådanne emner bragt. Også her kan man relatere til analysen af avisens dækning som pegede på, at medierne er præget af nyhedskrav, og konkurrencen med andre emner, som vurderes mere relevante. Derudover var der en forslag om at bruge informationscentret til at formidle resultaterne fra overvågningsprogrammet.

Alt i alt et ønske om mere information, men også udbredt erkendelse af, at det ikke er en enkel opgave at løse mht. valget af informationskanaler.

4.8 Opsamling

Analysen har vist, at holdningerne til havmølleparken hos de interviewede fordeler sig i to, næsten lige store grupper af tilhængere og modstandere. Sammenligningen af holdningerne i de to interviewrunder viser også, at der er tale om ret stabile holdninger. Der har kun været mindre bevægelser mellem de holdninger, som materialet har vist at det er relevant at operere med: positiv, accept, neutral, skeptisk og negativ. Udvidelsen af interviewmaterialet med 10 nye personer i 2004 har givet en lidt større spredning i holdningerne. Det er naturligvis ikke overraskende, når interviewpersonerne i første runde var personer, som enten havde deltaget i beslutningsprocessen som politikere eller embedsmænd eller borgere, som havde ytret sig offentlig for eller imod parken. Interviewpersonerne fra første runde har tidligt i processen taget klart stilling til havmølleparken. Holdningerne hos de nye interviewpersoner har også sat fokus på, at man i nogle tilfælde først får en holdning til havmølleparken, når den er blevet synlig. For nogle er der således ikke tale om holdningsændring, men holdningsdannelse.

Analysen har vist, at de interviewede tilhængere af parken lægger vægt på aspekterne forureningsfri energi samt beskæftigelse og eksport i deres stillingtagen til parken. Samtidig er de generelt ikke så kritiske over for de forandringer af landskabet, som mølleparken medfører. Dog har det i anden runde vist sig, at lyssætningen anses for at være et problem, også i denne gruppe. Den konkrete erfaring med møllernes tilstedeværelse og visuelle effekt har også betydet, at nogle tilhængere er blevet skeptiske overfor flere havmøller i området. Man kan se en tendens til mindre skråsikre holdninger til havmølleparkernes fordele blandt flere tilhængere.

De interviewede modstandere af parken begrunder primært deres modstand med parkens effekt på landskabet. Havmølleparken har forstyrret udsynet over havets vidder og forstyrrer også naturoplevelsen for flere, fordi vingernes bevægelse tiltrækker opmærksomheden. Ved den første interviewrunde var en bekymring for parkens effekter på naturen også medvirkende årsag til modstanden. I 2004 har de fleste modstandere ikke længere dette forbehold, fordi de gennem formidlingen af resultater af overvågningsprogrammet, har fået viden om, at der ikke er negative effekter for fugle, sæler og marsvin.

De fleste interviewpersoner vurderede, at den generelle holdning i området var en accept af havmølleparken et år efter opførelsen. Det tyder på, at tilvænnning kan ændre holdninger, hvilket også blev fundet ved den tilsvarende undersøgelse ved Horns Rev. Der var imidlertid også tilkendegivelser af, at det er vanskeligere at vænne sig til lyssætning, og at accepten ville være større, hvis lysene blev fjernet. Samtidig har analysen også sat fokus på det interessante forhold, at lyssætningen af flere vurderedes at kunne medvirke til større modstand mod en udbygning af parken, end man ellers ville have mødt. Det leder over i konstateringen af, at den konkrete erfaring med møllernes tilstedeværelse i kystlandskabet også blandt tilhængere har betydet et større forbehold over for udbygning af parken.

Analysen har også vist, at der er forskellig kritik af forløbet omkring havmølleparken. Der er dels rejst kritik af den måde, sagen har været håndteret af de centrale myndigheder, dels kritik af en manglende udbredt debat og stillingtagen til sagen i lokalområdet. Der blev også udtrykt betydelig kritik af VVM-proceduren, hvilket kan skyldes, at der er andre forventninger til udfaldet af indsigelser i denne proces, end der reelt ligger i lovgivningen.

En anden del af kritikken går på informationsniveauet de første år i forløbet. Analysen viser, at kommunen ikke har følt sig forpligtet til at informere om havmølleprojektet, for det var ikke deres projekt. Det tilsvarende forhold har gjort sig gældende ved Horns Rev. Det bør myndighederne være opmærksomme på ved fremtidige processer. Man kan formentlig undgå noget af modstanden, hvis man sikrer god information om projektet. Her er det værd at bemærke, at flere interviewpersoner har fremhævet, at man skal informere om både positive og negative elementer. Det virker mest troværdigt, og folk kan godt forholde sig til det. Interviewene tyder på, at det kan være vigtigt at sikre god og saglig information tidligt i processen ved at afholde borgermøder. Det giver mulighed for at komme til orde med spørgsmål og eventuel skepsis og modstand. Mange interviewpersoner vurderede, at det er lettere at komme til orde med sine overvejelser i denne form frem for skriftlige henvendelser.

Det er ligeledes vigtigt at informere senere i processen. I den forbindelse kan man fremhæve, at det er vigtigt at formidle resultaterne fra undersøgelserne af parkens effekter på naturen, idet det har været en kilde til bekymring hos mange. Informationerne bidrager til større accept. Analysen tyder endvidere på, at der kan komme nye spørgsmål op, når først møllerne står der, og det er vigtigt at kunne indgå i en dialog om disse.

5 Samlet diskussion og konklusion

Analysen har vist, at der er gået et langvarig planlægnings- og udredningsforløb forud for beslutningen om at opføre Nysted Havmøllepark. Det er bemærkelsesværdigt, at den teknologiske udvikling inden for vindmøller har overhalet grundlaget for beslutningerne. Det kunne have ført til, at planlægningen skulle gå om, når forudsætningerne for møllernes størrelse forandrede sig, men derved ville det være blevet en meget langvarig proces. Spørgsmålet er også, om det på noget tidspunkt bliver således, at den teknologiske udvikling standser op, således at man kan skabe et fast grundlag i en årrække forud for beslutningerne.

Dertil kommer, som det er blevet påpeget i analysen, at der manglede konkrete erfaringer med opstillinger af havmøller, og disse erfaringer skulle naturligvis helst gøres på lave vanddybder. De ændrede forudsætninger i forhold til de, beslutningen var truffet på, og som blev præsenteret for lokale og regionale myndigheder i 1997 har dog været anledning til modstand mod planerne. Det kan i den forbindelse bemærkes at den ændrede møllestørrelse og de ændrede vilkår omkring lysætning, som det gav anledning til, blev præsenteret i VVM-redegørelsen. Beslutningen om demonstrationshavmølleparkens opførelse blev taget på baggrund af denne VVM-redegørelsen og dens offentlige høring.

Analysen har peget på, at der formentlig ofte vil være et modsætningsforhold mellem nationale, overordnede interesser i et stort anlægsprojekt som fx en havmøllepark og de lokale interesser og syn på bl.a. landskabet. Det er blevet påpeget, at identitet er forbundet med oplevelser med naturen. I og med lokal identitet er knyttet til den lokale natur, er der en tendens til, at statsligt besluttede indgreb opleves som et angreb på den lokale identitet. Således vækker sådanne indgreb ofte stærke følelser og protester. Forløbet omkring Nysted Havmøllepark kan forstås i denne sammenhæng. Det kan også forklare en tilsyneladende udbredt lokal holdning om, at der var tale om et særegent stykke uberørt natur, og at staten derfor burde vælge en anden placering. Man kunne se den samme reaktion i forbindelse med Horns Rev Havmøllepark. Konflikten kom ligeledes til udtryk i vurderingen af den viden, der er indgået i beslutningen. Lokale parter kritiserede, at deres lokale viden om forholdene ikke blev inddraget.

Spørgsmålet er om det er muligt at undgå konflikten mellem overordnede nationale planlægningsinteresser og lokale interesser? Nogle interviewpersoner påpegede, at det ikke er muligt at afholde lokale afstemninger, så vil ting aldrig

kunne gennemføres. Andre mente, at lokale og regionale myndigheder burde have været inddraget tidligere. Interviewene afdækkede en opfattelse af, at beslutningen var taget på forhånd af de statslige myndigheder, og at lokale myndigheder ikke havde nogen reel indflydelse på projektet.

En tidligere inddragelse af de lokale og regionale parter i processen ville betyde, at diskussionen om afvejningerne af forskellige hensyn ville involvere dem, og at de i højere grad måtte tage nogle overordnede interesser i betragtning.

Analysen har vist, at der har været en vis modstand mod projektet gennem forløbet. Det gælder både analysen af den regionale avis, Lolland-Falster Folketidende, og analysen af interview med politikere, embedsmænd, repræsentanter for erhvervsinteresser og interesseorganisationer samt borgere i området. Analysen af avisen har vist, at der har været en betydelig interesse for og debat om sagen, men også at det har været en debat båret af lokale aktører. Avisen og nogle læsere har præsenteret en kritisk holdning overfor parken og andre læsere har forsvaret planerne, ikke mindst ud fra miljømæssige begrundelser. Analysen har vist, at der er en række vilkår for mediers behandling af sager, som også denne sag har været underlagt: det skal være en nyhed, hvilket forklarer, at der har været så forskellig dækning af sagen i løbet af årene. Dernæst er der en større nyhedsværdi i konflikt end konsensus. Det betyder, at avisens dækning af sagen i meget høj grad har lagt op til konflikt mellem de lokale og regionale parter på den ene side og staten og bygherren på den anden. Et andet forhold, som har spillet ind, er, at langsigtede perspektiver og besvarelser af "hvorfor" ikke har lette vilkår i nyhedsformidlingen. Det giver nogle vanskeligheder for en sag om en havmøllepark, hvor begrundelserne bl.a. er langsigtede problemstillinger som begrænsning af CO₂-udslip.

Formålet med analysen af Lolland-Falster Folketidende var ud over at identificere omfang og indholdet i debatten, samt debattører at vurdere, om avisen har været medvirkende til dannelse af lokale holdning til parken. Analysen og udsagn fra interviewpersoner tyder på, at avisen ikke har ændret holdninger hos de, der i forvejen var enten tilhængere eller modstandere af vindkraft og planerne om havmølleparken. De er snarere blevet bestyrket i deres holdning. Det tyder også på, at avisens omtale af sagen hovedsageligt er blevet bemærket af læsere, som i forvejen var interesserede i vindkraft. Derimod kan det antages, at andre vinkler på vindkraft, så som højere elpriser, kan interessere læsere generelt. Dermed kan man også formode, at denne vinkel på vindkraft, som avisen har anlagt i en række tilfælde, kan være med til at skabe en negativ klangbund for modtagelsen af planerne om havmølleparken.

Ellers er et vigtigt fund fra den anden interviewrunde, som har udvidet materialet med personer fra den miljø-økonomiske spørgeskemaundersøgelse, at nogle personer tilsyneladende først har dannet holdninger til parken efter parkens synlige tilstedeværelse i horisonten. I første runde blev foretaget interview med personer, som havde deltaget i beslutningsprocessen eller ytret sig offentlig om parken. De havde længe haft en holdning, og var som sådan værdifulde informanter i første interviewrunde. Udvidelsen med flere personer i anden runde gav nye input til, hvornår og hvorledes holdninger til parken er blevet skabt, og hvordan de har forandret sig. Men som fremhævet er der for nogle tale om en sen holdningsdannelse, snarere end en egentlig holdningsændring.

Et væsentligt formål med undersøgelsen har netop været spørgsmålet om holdningsændringer. Er det således, at parkens tilstedeværelse kan ændre holdninger? For at kunne besvare det er det naturligvis nødvendigt at forsøge at fastslå nogle holdninger forud for parkens opførelse. Her viste første interviewrunde, at tilhængerne hovedsageligt begrundede deres positive holdning i hensynet til miljøet samt beskæftigelses-, erhvervs- og eksportensyn. Dels på nationalt plan, men også for regionen, hvor Vestas' placering af en vingefabrik i Naskov har givet et stort beskæftigelsesmæssigt løft til regionen. At beskæftigelsesargumentet kan være vægtigt i holdningen til vindkraft illustreres i øvrigt også af Lolland-Falster Folketidendes ændrede holdning til vindkraft og havmølleparken fra 2000 og frem.

For modstanderne var holdninger til planerne om parken hovedsageligt begrundet i et æstetisk argument om bevarelse af et uberørt kystlandskab og i bekymringer for parkens mulige effekter på fugle og dyreliv. Derudover var der frygt for negative effekter for sejlerismen, hvis adgangen til Nysted havn blev vanskeliggjort.

De opfølgende interview i 2004 og interviewene med 10 nye personer, som blev bedt om at redegøre for tidligere holdninger, viste, at argumenterne stort set var de samme et år efter parkens opførelse. Både blandt tilhængere og modstandere. Dog var der for adskillige modstandere den holdningsændring, at resultaterne fra overvågningsprogrammets undersøgelser af parkens effekter på naturen havde vist, at bekymringerne for fugle og dyreliv stort set var grundløse. Tilbage var således det æstetiske argument mod parken. Som til gengæld ikke var blevet mindre betydningsfuldt. Mange modstandere var blevet bestyrket i, at havmøllerne har negativ, visuel virkning på området.

Tilhængerne lagde ligeledes vægt på de samme argumenter et år efter parkens opførelse som tidligere. Dog kunne man ane lidt tvivl omkring møllernes lyssætning. Ingen tilhængere følte sig generet af lyset på møllerne i mørke, men det forhold, at nogle i området klagede over det, gav hos nogle anledning til en lille tvivl.

Lyssætningen var i øvrigt også den direkte anledning til den negative holdning hos en enkelt modstander. Den var ligeledes hos flere interviewpersoner årsag til en skepsis over for udsigten til udvidelse af parken med et nyt modul ⁸.

De konkrete erfaringer tyder på, at vaner og tid kan ændre holdninger i retning af accept. Men undersøgelsen tyder også på, at erfaringen med havmølleparkens tilstedeværelse og effekt på landskabet betyder en kvalitativ stillingtagen. Flere pegede på, at det med de nuværende og fremtidige møllestørrelser bør være slut med at etablere mølleparker i de indre danske farvande.

Der er flere interessante forhold omkring æstetikken som det primære argument mod parken: for det første er der en bemærkelsesværdig forskel på den vægt, der tilsyneladende har haft i Nysted og i Gedser. Det har været meget fremtrædende i debatten i Nysted og har også været meget centralt i dækningen på lokalsiden i

---

⁸ I følge oplysninger fra Energistyrelsen forventer man en reduktion af belysningen på baggrund af kommende nye regler på området.

Lolland-Falster Folkeblad. Det har tilsyneladende ikke haft samme betydning i Gedser, hvor man tilsyneladende har været mere optagede af den aktivitet, opførelsen af parken medførte for byen og de varige arbejdspladser, der kunne komme til byen i parkens driftsfase.

Det andet forhold, som er værd at bemærke fremkommer gennem sammenligningen af holdninger og holdningsændringer i relation til Nysted Havmøllepark og i relation til Horns Rev Havmøllepark. Ved Horns Rev var de negative holdninger i meget høj grad begrundet i angsten for, at havmølleparkens tilstedeværelse skulle forandre kystlandskabet og udsigten over havet så meget, at det ville afholde turister fra at komme. Det æstetiske argument om landskabet og naturen var således indeholdt i hensynet til turister. Da det viste sig, at havmølleparken ikke har fået turister til at holde sig væk fra området, forandrede modstanden sig til accept af parken. Det forholder sig tilsyneladende anderledes omkring Nysted Havmøllepark. Når det æstetiske argument i sig selv er så centralt for nogle modstandere, betyder det også, at det er vanskeligere at ændre holdning. For dem bliver havmølleparken ved med at være et forstyrrende element i landskabet. I den forbindelse er det naturligvis også vigtigt at være opmærksom på, at de to havmølleparker har forskellig afstand til kysten: Nysted Havmøllepark står 10 km syd for Nysted og 11 km vest for Gedser. Horns Rev Havmøllepark er placeret 14 km vest for Blåvands Huk.

Blandt interviewpersonerne er der ikke den store holdningsændring. Gruppen af tilhængere og modstandere er stort set lige så stor et år efter parkens opførelse som tidligere. Deres vurderinger af holdninger i lokalområdet tyder imidlertid på, at det ikke er den generelle situation i området. Det vurderedes, at den generelle holdning er accept af parken.

Det overordnede socio-økonomiske projekt indeholder ud over denne sociologiske, kvalitative undersøgelse en miljø-økonomisk undersøgelse, der omfatter en spørgeskemaundersøgelse. Det har givet mulighed for at sammenholde de kvalitative fund med kvantitative data. Det er gjort undervejs i rapporten. Med hensyn til holdninger tyder spørgeskemaundersøgelsen også på en udbredt accept af Nysted Havmøllepark. Som vist i gennemgangen er der dog tale om en undersøgelse af et større geografisk område. Nedbrydning af materialet på postnumre betyder, at talmaterialet bliver for lille til, at man fortsat kan udlede statistisk holdbare resultater, men det indikerer en forskellig fordeling af holdninger i Gedser og Nysted. I Gedser er langt de fleste deltagere i spørgeskemaundersøgelsen for. I Nysted er holdningerne mere lige fordelt på tilhængere og modstandere.

Det sidste, som skal fremhæves fra undersøgelsen, er spørgsmålet om information. Det er en ting, som blev efterlyst af mange, og analysen indikerer, at der har været problemer med om og i givet fald hvem, der skulle være forpligtet til at informere om planerne. Der er enighed blandt deltagere i interviewundersøgelsen om, at det er vigtigt at sikre god information tidligt i forløbet. Det kan ikke forhindre modstand mod projektet, men det skal sikre, at der gives faglig og saglig information og svar på de spørgsmål og den tvivl, som lokalbefolkningen måtte have. Det kan ifølge nogle interviewpersoner måske også forhindre, at der opstår myter om parkens effekter. Dertil kommer, at flere har påpeget, at det er lettere for borgere at komme til orde med deres kritik i mundtlig

form på et borgermøde end gennem skriftlige høringsprocedurer som ved VVM-redegørelsens høring.

Analysen af avisens dækning har også peget på, at centrale myndigheder og bygherre ikke kan satse på, at avisen informerer tilstrækkeligt og sagligt om projektet. Hvis man vil sikre, at borgere får den information, man ønsker, må man tage ansvaret for informationsopgaven. Interviewene viste også, at kommunen ikke følte sig forpligtet til at informere om sagen, samt at de ikke ville stå som indbyder til borgermøder, fordi de ikke ville gøres ansvarlige for projektet. Det var efter deres opfattelse statens projekt, så de var ansvarlige for informationen.

Det er således vigtigt at sikre god og tilstrækkelig information i alle projektets faser. Også når projektet går over i driftsfasen, hvor interviewene viser, at nye spørgsmål kan opstå. Det har også vist sig, at formidlingen af resultater fra overvågningsprogrammets undersøgelser kan imødegå og overkomme den del af modstanden, som var begrundet i bekymringer for effekter på naturen.

Litteraturliste

- Agger, Peter, Reenberg, Anette, Læssøe, Jeppe & Hansen, Hans Peter (red.) (2002): *Naturens Værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*, Gads Forlag, København.
- Bourdieu, Pierre (1990): *The Logic of Practice*, Stanford University Press: Standford
- Bruun, Jens (2002): *Den nationale identitets natur*, i Agger et al: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads Forlag, København.
- Dahl, Henrik (1997): *Hvis din nabo var en bil*. Akademisk Forlag, København.
- Elselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller (1997): *'Havmølle-handlingsplan for de danske farvande'*, juni.
- Energistyrelsen (1994): *'Vindmøller i danske farvande – en undersøgelse af de visuelle forhold ved opstilling af vindmøller på havet'*, december.
- Energistyrelsen (1995): *'Vindmøller i danske farvande. Kortlægning af myndighedsinteresser, vurderinger og anbefalinger'*, februar.
- Fink, Hans (2002): *Et mangfoldigt naturbegreb*, i Agger et al: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads Forlag, København.
- Gamson, William & Modigliani, Andre (1989): *Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power. A Constructionist Approach*, i *American Journal of Sociology*, 95 (1): 1-37.
- Hannigan, John A. (1995): *Environmental Sociology. A Social Constructionist Perspective*, Routledge, London.
- Hansen, Allan (1991): *The Media and the Social Construct of the Environment*, i *Media, Culture and Society*, Vol. 13, 1991:443-458.
- Hansen, Hans Peter (2002): *Foreningernes natur*, i Agger et al: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads Forlag, København.
- Kuehn, Susanne (2005): *Havvindmøller i lokalområdet – en undersøgelse ved Horns Rev Havmøllepark*. Baggrundsrapport. www.hornsrev.dk
- Ladenburg, Jacob, Dubgaard, Alex, Martinsen, Louise & Tranberg, Jesper (2005): *Economic Valuation of the Visual Externalities of Off-Shore Wind Farms*, www.hornsrev.dk
- Mels, Sanna (2003): *Havsbasead vindkraft och socioekonomiska konsekvenser. En studie i Torsås kommun. Rapport fra Handelshög-skolan i Kalmar*.

Svenning, Ingeborg & Clausen, Tolnov Laura (2002): Naturen mellem lokal viden og videnskab, i Agger et al: Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen. Gads Forlag, København.

Thagaard, Tove (2004): Systematik og indlevelse. En indføring i kvalitativ metode. Akademisk Forlag.

Bilag 1

Tidsforløb

- 1977 Arbejdet med at undersøge muligheder for havbaseret vindkraft indledes.
- 1994 I december udsendes rapporten 'Havmøller i danske farvande – en undersøgelse af de visuelle forhold ved opstilling af vindmøller på havet'. Rapporten redegør for hensyn til de danske kyststrækninger og en zoneopdeling.
- 1995 I februar udsendes rapporten 'Vindmøller i danske farvande. Kortlægning af myndighedsinteresser, vurderinger, anbefalinger'. Heri udpeges 5 mulige placeringer af havvindmølleparker, deriblandt Rødsand.
- 1997 I marts søger SEAS om principgodkendelse af havmøllepark ved Rødsand.
- I juni udsendes 'Vindmølle-handlingsplan for de danske farvande. Heri er planerne for placeringer konkretiseret. Handlingsplanen sendes sammen med SEAS' ansøgninger til Energistyrelsen om principgodkendelse af vindmølleparker ved Rødsand og Gedser Rev til udtalelse hos de berørte regionale og lokale myndigheder, samt en række interesseorganisationer.
- 1998 I februar giver Miljø- og energiministeren pålæg til de østdanske elproduktionsselskaber om opførelse af 450 MW havbaseret vindkraft, fordelt på 3 parker: Rødsand, Gedser Rev og Omø Stålgrunde. Tilsvarende krav til Elsam og Eltra om 300 MW, fordelt på to parker: Horns Rev og Læsø.
- I april søger SEAS igen om principgodkendelse til etablering af en demonstrationsvindmøllepark på ca. 150 MW ved Rødsand.
- 1999 I juni giver Energistyrelsen principgodkendelse. En af forudsæningerne er udarbejdelse af VVM-redegørelse.
- 2000 I august fremsender SEAS VVM-redegørelse og ansøger om tilladelse til opstilling af en demonstrationsvindmøllepark ved Rødsand.
- 2001 I juli giver Energistyrelsen godkendelse af demonstrationsvindmøllepark ved Rødsand.
- 2002 SEAS/Energi 2 påbegynder arbejdet med opførelse af havmølleparken
- 2003 Parken sættes i drift 1. november.